

Робочий посібник «Відмінювання у санскриті» — четвертий розділ курсу «Новий посібник граматики санскриту». Авторка — Тетяна Приходько, проєкт «Санскрит в Україні», сайт www.sanskrit.com.ua. 2018 - 2025 pp.

Передмова

Ціль вправ у посібнику — познайомити учня із синтаксисом санскриту. Рекомендований темп занять — 1 урок на тиждень. У такому темпі посібник розрахований на 4 місяці навчання. Вправи містять адаптовані уривки з Рамаяни, субхашіти, цитати з першоджерел йоги. Задача підручнику — дати розуміння відмінностей синтаксису санскриту від синтаксису української та допомогти вивчити напам'ять найважливіші таблиці відмінювання.

Бібліографія та цитування:

- «Муларамаяна», видавництво Чаукхамба.
- «Введение в общий синтаксис», Тестелець.
- Infant Reader. संस्कृतबालादर्श. Vidyasagar K.L.V. Shastri. The Presidency College. 2007. (Вправи з цього підручника частково використуються в уроках 8, 13-18).
- Sanskrit made Easy Part II. H. N. Dr. Vagish Shastri. Varanasi. 2016. (Відповідно до цього підручника укладені таблиці відмінювання).
- «Учебник Санскрита». В.А. Кочергина. «Издательство ВКН», 2017. (Деякі речення в описі відмінків, в уроці 2).
- В уроці 20 вправа з приватних уроків з Наталією Ліхушиною.
- «Руководство к элементарному курсу санскритского языка» Г.И.Бюлер. «АБВ». 2016. (Рекомендації з підручника присутні в 18 уроці).
- सुभाषितमञ्जरी. Sadananda Das. Padmaja Prakshan Allahabad. 2015. (Субхашіти цієї збірки є в уроках 10, 14, 15, 16).
- Посібник Антонії Руппель « Sanskrit» — вірш «Бармаглот».
- На опис синтаксису та займенників значно вплинули приватні уроки з Едгаром Лейтеном.

Список скорочень:

1-10	номер гани кореня.
A/P/U	атманепада / парасмайпада / убхайпада.
a.	прикметник.
ak. / sak.	неперехідне дієслово (अकर्मक) / перехідне дієслово (सकर्मक).
comp.	composition, складне слово.
f.	іменник жіночого роду.
ind.	невідмінювана частина мови.
m.	іменник чоловічого роду.
n.	іменник середнього роду.
num.	числівник (рос. числительное).
prp.	займенник (рос. местоимение).
ppa	активний дієприкметник минулого часу.
ppp	пасивний дієприкметник минулого часу.
N (m/f)	власна назва чоловічого або жіночого роду.
set / anit	«з i» / «без i», корінь приєднює афікс ङ при словотворі / чи не додає.
v.	дієслово.

§ 1 **Синтаксис.** Речення утворюється завдяки тонкому й невидимому зв'язку, який починаючи з III століття до нашої ери прийнято називати *синтаксис*. У перекладі з грецької мови *синтаксис* σύνταξις означає «спільне впорядкування», (цей термін також позначав і військовий стрій).¹ В граматиці санскриту подібна категорія не виділялася, однак вже в граматиці Паніні (IV ст. до н.е.) вже були описані ролі в реченні — такі, як *той, хто виконує дію, дія* тощо. Під синтаксисом ми будемо розуміти взаємозв'язок ієрархії ролей та порядку слів у реченні, що разом формують його зміст.

§ 2 Ролі в реченні:

- **підмет**, subject (рос. подлежащее), суб'єкт дії, виконавець дії в реченні². Підметом може бути іменник, прикметник, числівник, займенник.
- **присудок або предикат**, predicate (рос. сказуемое), дія в реченні. В санскриті присудком може бути дієслово, дієприкметник, іменник (у називному реченні), назва дії.
- **додаток**, object (рос. дополнение), об'єкт дії присудка.
- **означення**, modifier (рос. определение), характеристика підмета чи додатка.
- **станівник**, predicative expression (рос. предикатив), слова категорії стану, тимчасова характеристика підмета.
- **обставина** (місця, часу, дії...), abbreviated adverb (рос. обстоятельство) місця, часу, та інші умови дії.
- **смилова клауза**³, група слів, які разом створюють одиницю сенсу, наприклад підмет та його означення — клауза підмету, або присудок та додаток — клауза присудку.

§ 3 **Дієвідмінювання** – зміна закінчення дієслова відповідно до часу, особи та числа. Для того, щоб створити дієслово в санскриті, потрібно також знати гану кореня. Гана — це засіб творення основи дієслова, їх в санскриті 10. Формули ган описані в таблиці XXII. Вже до основи дієслова доєднують закінчення числа й особи у відповідному часі. У санскриті три **особи**: **перша я, друга ти, третя він, вона, воно, той, хто, котрий** і тп. та три види числа — одна, двоїна й множина.

§ 4 **Тематичні та атематичні гани.** Всі гани у санскриті діляться на **тематичні**⁴ та **атематичні**. В тематичних ганах основи закінчуються на голосний *a*, в атематичних ганах основи дієслова не мають *a*.

§ 5 **Стани атманепада та парасмайпада.** Цей принцип не має місця в українській мові. Це принцип вираження отримувача вигоди від дії кореня, їх три типи: **атманепада** «для себе», **парасмайпада** «для іншого», **убхайпада** «обидва». Більша частина дієслів у текстах, які до нас дійшли мають закінчення парасмайпада. Обидві парадигми закінчень представлені в таблиці XXII. В українській мові в декотрих дієсловах можна зустріти стан атманепада. Порівняйте: *поділити / поділитися, фарбувати / фарбуватися, молити / молитися, складати / складається, відкривати / відкривається*.

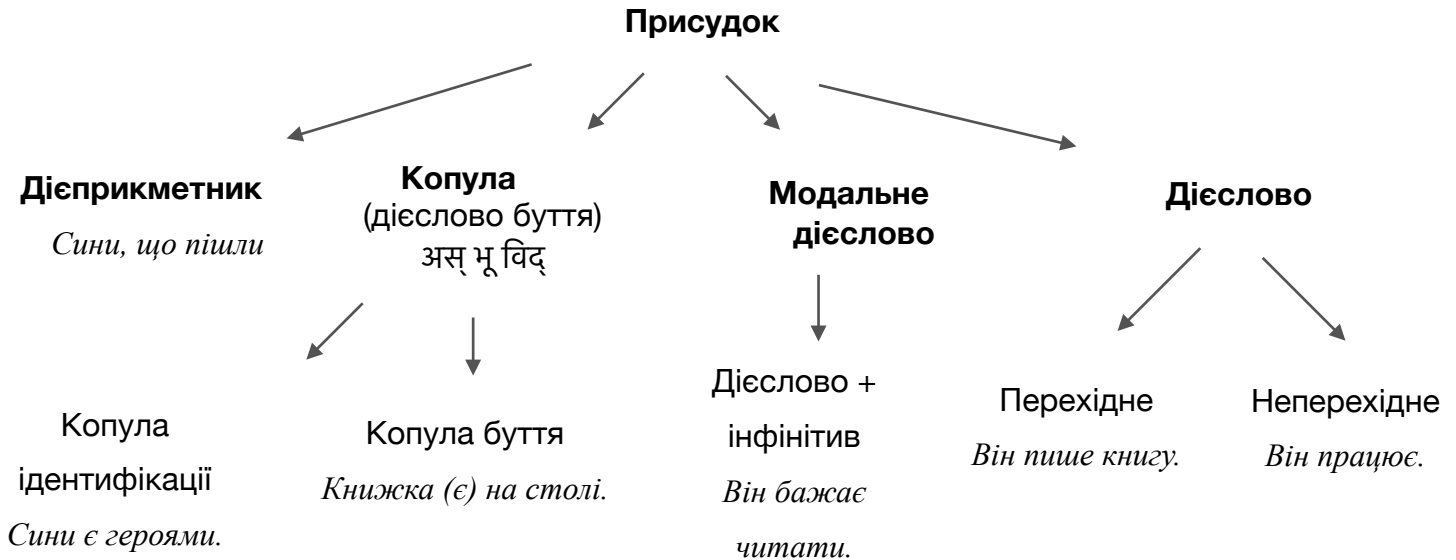
¹ Існує ймовірність, що у граматичний вжиток поняття ввели стоїки.

² Розрізняють граматичний і синтаксичний підмет. Граматичний підмет — це слово в називному відмінку, синтаксичний підмет — це той, хто виконує дію за змістом, коли діяч представлений в орудному відмінку — *Вікна були вимиті Рамою*.

³ Термін *клауза* був запозичений з англійської граматичної традиції.

⁴ Термін утворений від грецького слову *тема*, τὸ θέμα, «те, що додано».

§ 6 Типи присудків

По типу формування речення, серед присудків можна виділити дієслова існування, що роблять визначення підмету «Сини є героями», або передають буття «На столі є книжка». Невелика кількість дієслів в санскриті формують складний присудок в поєднанні з інфінітивом «Він бажає читати». Більшість дієслів формують дію, та за принципом додавання додатку поділяються на перехідні «Він робить (що?)» та неперехідні «Він живе». Також в санскриті поширене формування дієслова активними та пасивним дієприкметниками минулого часу. Такі речення ми будемо перекладати просто дієсловом минулого часу, бо в українській ці частини мови не виконують роль присудку.

Таблиця займенників в 1 відмінку			
	од.	дв.	мн.
я	अहम्	आवाम्	वयम्
ти	त्वम्	युवाम्	यूयम्
він	सः	तौ	ते
вона	सा	ते	ताः
воно	तत्	ते	तानि
хто? п.	किम्	के	कानि
хто? т.	कः	कौ	के
котрий т.	यः	यौ	ये

Займенники місця	
тут	अत्र
там	तत्र
де?	कुत्र
всюди	सर्वत्र

Утворення дієслівних частин відбувається за формулами ган:

гани	формули тематичних ган	гани	формули атематичних ган
1	Гуна голосного кореня + अ + закінчення для кореня भू а) гуна भू = भो б) भो + अ = भव (основа дієслова) с) भव + ति = भवति	2	Не має аффіксу √अस् <i>бути</i> + ति = अस्ति
		3	Подвоєння кореня. √धा <i>тримати</i> : दधाति
		5	Афікс: नु , гунується √चि <i>збирати</i> : चिनोति
4	корінь + य + закінчення <i>танцювати</i> √नृत् + य + ति = नृत्यति	7	Афікс न्/ना √रुध् <i>покривати</i> : रुणद्धि
6	корінь + अ + закінчення <i>писати</i> √लिख् + अ + ति = लिखति <i>він пише</i>	8	Афікс: उ , гунується √कृ <i>робити</i> : करोति
10	гуна/вріддгі кореня + अय + закінчення: <i>красти</i> √चुर् + अय + ति = चोरयति	9	Афікс नी/ना √ग्रह् <i>брати</i> : गृह्णाति

Відмінювання дієслів від коренів √सेव् і √पत् в теперішньому часі (в дужках – закінчення)

	आत्मनेपदी (A)				परस्मैपदी (P)		
	एकवचनम् однина	द्विवचनम् двоїна	बहुवचनम् множина		एकवचनम् однина	द्विवचनम् двоїна	बहुवचनम् множина
प्रथम <i>він</i>	सेवते (ते)	सेवेते (एते)	सेवन्ते (न्ते)	√ सेव् <i>служити</i>	पतति (ति)	पततः (तः)	पतन्ति (न्ति)
मध्यम <i>ти</i>	सेवसे (से)	सेवेथे (एथे)	सेवध्वे (ध्वे)		√ पत् <i>падати</i>	पतसि (सि)	पतथः (थः)
उत्तम <i>я</i>	सेवे (ए)	सेवावहे (आवहे)	सेवामहे (आमहे)		पतामि (आमि)	पतावः (आवः)	पतामः (आमः)

Заміна основи при дієвідмінюванні: *ходитьи* √ गम् ⇒ गच्छ, *дивитися* √ दृश् ⇒ पश्य, *стояти* √ स्था ⇒ तिष्ठ, *бажати* √ इष् ⇒ इच्छ, *пити* √ पा ⇒ पिब, *давати* √ दा ⇒ यच्छ

क) Складіть основи для коренів

	√	गाना	основа дієслова	значення		√	गाना	основа дієслова	значення
1	भू	1P		бути	9	दिव्	4A		світити, грати
2	गम्	1P		ходити	10	इष्	6P		бажати
3	दृश्	1P		дивитись	11	वद्	1P		говорити
4	नृत्	4P		танцювати	12	वस्	1P		жити
5	पत्	1P		падати	13	लिख्	6P		писати
6	पठ्	1P		читати, учитись	14	स्मृ	1P		згадувати
7	श्रु	1P		чути	15	मन्	4A		думати
8	स्था	1P		стояти, перебувати	16	हृ	1U		красти брати

Зверніть увагу на заміну основи коренів: दृश् - पश्य, स्था - तिष्ठ, गम् - गच्छ.

ख) Дайте відповіді на запитання санскритом. Додайте у відповідь іменники, що підходять. (Для перекладу займенників використовуйте таблицю # 3).

१ कौ वदतः? कौ ^{m.2.} वदतः ^{3.2}	६ कौ तिष्ठतः?
२ कानि भवन्ति?	८ काः हरन्ति?
३ के दिव्यतः?	७ के वसन्ति?
४ काः पश्यन्ति?	९ के पठन्ति?
५ का श्रवति?	१० का नृत्यति?

ग) Дoпoвнїть речення дієсловами в теперішньому часі від коренів у дужках і перекладіть українською. Значення займенників — у таблиці #XXII.

1 अहं	(मन् 4A)
2 आवाम्	(श्रु 1P)
3 यूयम्	(लिख् 6P)
4 त्वं	(स्मृ 1P)
5 सा	(इष् 6P)
6 वयं	(वस् 1P)
7 कः	(पठ् 1P)
8 के	(गम् 1P)
9 कानि	(स्था 1P)

घ) Перекладіть санскритом:

1 *Хто говорить?*

2 *Вони згадують.*

3 *Ми тут перебуваємо.*

4 *Ви забираєте.*

5 *[Двоє] ідуть.*

ञ) Провідмініуйте один із коренів у всіх особах та числах у парі з займенником.

	однина	двоїна	множина
3			
2			
1			

§ 7 **Відмінювання.** За принципом змінюваності по відмінках частини мови можна поділити на незмінювані (прислівники, дієприслівники, інфінітиви), змінювані дієслова (їх закінчення змінюються за часом, особами, числами) і відмінювані по відмінках (закінчення змінюються за відмінками, родами та числами).

частини мови, змінювані за відмінками:

- іменник,
- прикметник,
- займенник,
- дієприкметник,
- числівник.

незмінювані по відмінках:

- прислівник,
- дієприслівник,
- інфінітиви,
- сполучники та частки.

змінюванні по часу та особі:

- дієслова

§ 8 Типи закінчень восьми відмінків формуються у залежності від числа, роду та закінчення основи (каранти). Каранта — останній звук основи слова. У санскриті 17 карантів-приголосних, на які може закінчуватися основа слова: च् ज् त् थ् ध् द् प् भ् न् म् ह् य् र् व् श् ष् स् та 10 карантів-голосних: औ ओ ऐ ऋ ऊ उ ई इ आ अ, серед них найбільш поширені अ-каранти, решта карантів за частотою вживання: उ, इ, ई, ऊ, ऋ, त्, न्, स्.

Число й рід. У санскриті три числа й три роди. У двоїні відмінюються парні предмети (батьки, ноги, очі, руки тощо). Середній рід частіше позначає неживі предмети. Людина може бути середнього роду, якщо вона євнух або немовля. Тварини завжди або чоловічого, або жіночого роду.

§ 9. Визначення відмінка.

Зі школи, ми звикли визначати відмінок за питанням (орудний відмінок — «ким?», «чим?», тощо). Однак, це спрощення, від якого варто відмовитись, бо не існує одного запитання для кожного відмінка. Вивчаючи відмінки, ми поступово збиремо той набір сенсів, який власне й передає відмінок. В таблиці #X посібника подано сенси відмінків в санскриті.

Сенсі відмінків скорочено:

1 називний відмінок, nominativus	суб'єкт дії (хто робить?)
2 знахідний відмінок, accusativus	об'єкт дії (кого, що робить?)
3 орудний відмінок, instrumentalis	засіб дії (ким, чим робить?)
4 давальний відмінок, dativus	отримувач, ціль дії (кому?, щоб що?)
5 відкладний відмінок, ablativus	початок, причина дії, (звідки? від чого?)
6 родовий відмінок, genetivus	зв'язок з об'єктом (чий? у кого?)
7 місцевий відмінок, locativus	місце дії (де?)
8 кличний відмінок, vocativus	той, до кого звертаються

क) Визначте відмінки та частини мови у підкреслених словах у вірші.

Жербельковт⁵

Смажнілось, і мяскі хвірки

Вихросверделили в часві.

Мізрешно псулись хабрюки,

Пихраючи в чужві.

Мій сину, Жербельковта бійсь!

То гострозубий хаподряп.

І Гнівоптаха стережись,

І Бузогриза лап.

च) Заповніть відмінкові закінчення अ і आ-карантів, виділяючи їх із прикладів на сторінках 3-6. А також заповніть значення, котрі виражають відмінки у наведених прикладах. (Вправа потребує таблиці #V, #VI)

	एकवचनम्		द्विवचनम्		बहुवचनम्		एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
	m	n	m	n	m	n			
1							1		
2							2		
3							3		
4							4		
5							5		
6							6		
7							7		
8							8		

⁵ Переклад англійською Сергія Ковальчука,

1. Називний. Nominativus

§10 Слово у називному відмінку відповідає на питання «хто?», «що?» та позначає

- суб'єкт дії (того, хто діє):

1 Слон стоїть — गजः तिष्ठति ॥

2 Лотос розквітає — कमलं विकसति ॥

3 Двоє коней ідуть — अश्वौ गच्छतः ॥

4 Тут є два плоди — अत्र फले स्तः ॥

- подвійний номінатив — у називних реченнях із дієсловами від коренів भू अस् स्था विद् розташовуватися, бути, міститися, перебувати, стояти і знаходитися та у випадку, коли мається на увазі дієслово «бути»:

5 Сини є героями — सुताः वीराः भवन्ति ॥

2. Знахідний. Accusativus

§ 11 Другий відмінок описує об'єкт при перехідному дієслові та відповідає на питання, валентне до дієслова читає що? говорить кому? іде куди? говорить про що? Другий відмінок позначає:

- об'єкт дії (прямий додаток присудку)

6 Рама читає книгу. (п.) — रामः पुस्तकं पठति ।

7 Даю дві гірлянди. (ф.) — माले ददामि ।

8 Сіта п'є амріту. (ф.) — सीता अमृतां पिबति ।

- об'єкти напрямку руху (з дієсловами руху):

9 Слон іде до двох баньянів (м.) — गजः वटौ गच्छति ।

- подвійний аккузатив — об'єкти дієслів мови, прохання, годування, дії

10 [Він] робить коня сильним. — अश्वं बलं करोति ।

11 Сіті це кажу. — सीताम् इदं वदामि ।

12 Коней годую фруктами. — अश्वान् फलानि खादयामि ॥

3. Орудний. Instrumentalis

§ 12 Відповідає на питання «ким, чим, із ким, із допомогою чого, завдяки чому» і позначає:

- об'єкт, за допомогою якого відбувається дія (з дієсловами руху)

13 [Він] іде на коні. — अश्वेन गच्छति ।

14 Студент пише рукою. — छात्रः हस्तेन लिखति ।

15 Двома ногами йду. — पादाभ्यां गच्छामि ।

- того, хто діє, у пасивних конструкціях (граматичний vs лексичний присудок)

16 Людьми зроблене. — नरैः कृतम् ।

17 Сітою виявлено що... — जतं सीतया यत् ।

18 Обома дівчатами вода п'ється. — कन्याभ्यां जलं पीयते ।

- причину/ціль дії

19 Через нещастя дві дівчини ідуть в місто. — दुःखेन कन्ये नगरं गच्छतः ।

20 Для навчання в університет бредє студент. — अध्ययनेन विद्यालयं छात्रः चरति ।

- об'єкт соціативного значення (зі словами सह, साकम्, सार्धम्, समम्)

21 Хлопчики навчаються з дівчатами. — बालाः बालाभिः पठन्ति ।

- жертву при жертвоприношенні:

22 [Він] жертвує книгу Шиві. — पुस्तकेन शिवं यजते ॥

4. Давальний. Dativus

§ 13 Слово у давальному відмінку позначає того, хто отримує вигоду від дії, «для кого відбувається дія?»:

- адресата дії

23 Дівчата пишуть хлопцю. — बालाः बालाय लिखन्ति ।

- ціль дії (відповідаючи на питання «щоб що?»)

24 [Він] іде, щоб виграти (для перемоги). — जयाय गच्छति ।

25 [Він] іде в сад за гірляндю. — मालायै उद्यानं भ्रमति ।

- напрямок дії при дієсловах руху (рідко)

26 Слон іде до дерев. — गजो वृक्षेभ्यो गच्छति ।

- отримувача інформації з дієсловами від коренів мовлення: कथ्, ख्या, शंस्, चक्ष्

- отримувача привітання і побажань зі словами नमस् та स्वस्ति, тому мантри сур'я-намаскар в давальному відмінку.

27 *Ом! Шиві привітання.* — ॐ शिवाय नमः।

28 *Хлопчикам і дівчаткам [бажаю] щастя.* — बालेभ्यो बालाम्यश्च स्वस्ति ॥

- замовника жертвоприношення з коренем यज् .

5. Відкладний. Ablativus

§ 14 В українській мові позначається прийменником «від». Означає початок дії та:

- розподіл

29 *Я іду з дому.* — गृहात् अहं गच्छामि

30 *Від уроків біжить дурень.* — पाठेभ्यः पलायते मूर्खः।

- причину

31 *Від щастя* — सुखात्, *від горя* — दुःखात् ।

32 *Від скупості народжується гнів.* — लोभात् क्रोधः प्रभवति। लो

- джерело народження, з дієсловами जन् и प्रभू

33 *Від Ганги походить Гімалай.* — गङ्गायाः हिमालयः प्रभवति।

- при порівнянні

34 *Знання ж — найкраща справа.* — अभ्यासात् ज्ञानं हि श्रेयः॥

6. Родовий. Genetivus

§ 15 Слово у родовому відмінку стосується не дії, а відношення приналежності між об'єктом і суб'єктом. Відповідає на питання чий? у кого? у чого? і позначає:

- приналежність

35 *Книга Рами.* — रामस्य पुस्तकम् ।

36 *Село людей.* — नराणां ग्रामः।

37 *У дівчат є книги.* — कन्यानां पुस्तकानि सन्ति।

- Об'єкт опису, спілкування, роздуму

38 *Історія про двох героїв.* — वीरयोः कथा ॥

7. Місцевий відмінок. Локатив. Locativus

§ 16 Сьомий відмінок відповідає на питання де? у кому? у чому? та означає:

- місце і час дії

39 На дереві живе птах. — वृक्षे विहगो वसति।

40 Рама живе у місті. — रामः नगरे वसति।

41 Він сідає на сидіння. — आसने उपविशति ।

- об'єкти коренів любові, прив'язаності, поваги, довіри: √ स्निह्н-любити, √ अभिलष्-хотіти, √ अनुञ्ज-бути прив'язаним

42 Рама любить Сіту. — सीतायां रामः स्निह्यति।

- зіставлення в порівняльній мірі

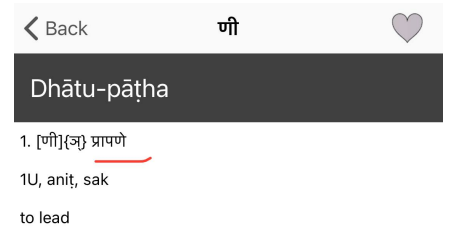
43 Двічінароджений — найкращий серед людей. — नरेषु द्विजः श्रेष्ठः ॥

- в Дхатупатсі значення всіх коренів у місцевому відмінку: «в сенсі».

44 [Корінь] नी [в сенсі] набуття — णी प्रापणे

- в шастрічному (науковому) санскриті відмінок виражає контекст дії або ситуації:

45 Щодо дівчат, вважається ... — इष्यते कन्यासु ॥ .

8. Кличний відмінок. Vocativus.

46. Агов, Рама! हे राम!

47. Агов, Сіта! हे सीते!

नरः स्वस्य गृहात् गत्वा मित्राय काष्ठेन कुम्भे ओदनं पचति

Чоловік вийшов зі свого дому, та для друга за допомогою поліна (поліном) у горщику кашу варить.

क) Визначте відмінкові закінчення семи відмінків

	основа слова	рід	значення	відмінок	відмінкове закінчення		Зміст/питання/роль
					m	n	
1	नर	m.	людина	називний	ः	म्	суб'єкт дії/ хто робить? / підлягає
2	ओदन	n.	каша	знахідний			об'єкт дії дієслова / / доповнення
3	काष्ठ	m.	поліно	орудний			засіб дії / чим? / обставина
4	मित्र	m.	друг	давальный			ціль дії/ заради кого? / обставина
5	गृह	n.	дім	відкладний			початок дії / звідки? / обставина
6	स्व	pron.	свій	родовий			приналежність / чий? / обставина
7	कुम्भ	m.	горщик	місцевий			місце / де? / обставина
	पचति	v.	готує				дія, дієслово / що робить? / присудок

ख) Переклад санскритом, дієслова для перекладу: *िदे गच्छति, िснуे अस्ति, ऩेरुбуव्े तिष्ठति.*

1 *Каша₂ друга₁.*

6 *Друг₁ перебув'є₃ вдома₂.*

2 *Чоловік₂ іде₃ з другом₁.*

7 *Каша₂ для людини₁.*

3 *Іде₂ в дім₁.*

8 *Поліно₂ людини.*

4 *В горщику₂ є₃ каша₁.*

9 *Людина₁ іде₄ додому₃ заради каші₂.*

5 *Друг із дому іде.*

10 *[Він] варить₂ кашу₁.*

Відмінкові закінчення अ та आ -कारन्तवु.

	एकवचनम्		द्विवचनम्		बहुवचनम्			एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
	m	n	m	n	m	n		f		
1	ः	म्	औ	ए	आः	आनि	1	आ	ए	आः
2	म्				आन्		2	आम्		
3	एन		आभ्याम्		ऐः		3	या	अभिः	
4	आय				एभ्यः		4	आयै	आभ्यः	
5	आत्						5	आयाः		
6	स्य		योः		आनाम्		6	आयाम्	योः	आनाम्
7	ए				एषु		7	आयाम्		
8	-		औ		आः		8	ए	ए	आः

ग) Перекладіть українською текст संवादः і визначте відмінки (посібник В.А. Кочергіної, урок VIII, вправа V).

अहम्	prop. я	कुत्र	ind. де? куди?	पठ्	корінь читати
अध्ययन	n. навчання	गम्	корінь ходить	पुस्तक	n. книга
आर्य	a (m) поважний, пан	च	ind. і	फल	n. фрукт
अपि	ind. і, а, ж, теж	तत्र	ind. там	वन	n. ліс
कथम्		त्वम्	prop. ти	विद्यालय	t. школа
किमर्थम्	ind. чому, з якою ціллю?	पुष्प	n. квітка	संवाद	t. розмова

१ त्वं कुत्र गच्छसि?

२ आर्य विद्यालयं गच्छामि ।

३ कथं विद्यालयं गच्छसि ?

४ अहमध्ययनाय विद्यालयं गच्छामि ।

५ तत्र पुस्तकानि पठामि ॥

६ अहमपि गच्छामि।

७ कुत्र गच्छसि ?

८ अहं वनं गच्छामि।

९ किमर्थं वनं गच्छसि?

१० अहं पुष्पेभ्यः फलेभ्यश्च वनं गच्छामि ॥.

घ) Додайте об'єкт до дієслів у реченнях вправ ग та घ на сторінці 5 (там, де це можливо).

ङ) Провідмініуйте у всіх відмінках і числах три іменники з цього посібника.

§ 17 Перешкоди при перекладі.

Головна перешкода при перекладі — звичка перекладати з першого слова. Це відбувається через те, що в українській мові підмет і присудок частіше стоять на початку речення. Ця звичка заважає перекладу із санскриту, оскільки в санскриті в більшості випадків присудок закінчує речення.

Друга перешкода при перекладі — звичка перекладати значення окремих слів, хоча зміст цілого речення задається контекстом та синтаксисом. Тому перекласти синтаксис потрібно раніше, ніж кожне окреме слово.

Синтаксис ми можемо зрозуміти, дивлячись на закінчення. Перекладати стане легше, якщо спочатку визначити присудок та всі відмінки, і лише потім дивитися на значення слів у словнику.

Також у ролі присудка можуть виступати дієприкметники, тому щоб розпізнавати суфікси дієприкметників у реченнях, їх необхідно пам'ятати (त, तवत्, य, अनिय, तव्य). Отже, третє перешкода при перекладі — опора на таблички, поки вони є, ми лінуємося вивчати закінчення та суфікси напам'ять, тож не бачимо присудок в реченні.

§ 18 Опісля зазначеного вище, рекомендую такий порядок перекладу:

1. Переписати речення, знімаючи сандгі.
2. Визначити присудок та підмет.
3. Визначити всі відмінки в реченні.
4. Визначити число та особу присудка, узгодити його з підметом.
5. Перекласти підмет і присудок.
6. Поставити питання про те, чи потрібен дієслову додаток⁶, якщо так знайти його.
7. Перекласти додаток.
8. Перекласти решту слів із кінця до початку.

क) Перекладіть речення. Спершу зробіть кальку, після полипшуємо переклад:

अधुना	ind.	зараз	जि	sak	перемагати, завойовувати	स्म	ak	насолоджуватис я, задовільняти
इन्द्रिय	n	орган чуття та сприйняття	जीव्	set, ak	жити	पत्	set, ak	надати
कन्या	f	дівчина	तत्र	ind.	там	पक्व	ppp	доспіль, готовий
कुत्र	ind.	де? куди?	देव	m	бог	पा (पिब)	sak	пити
क्षीर	n	молоко	दा	sak. anit	давати	पुत्र	m	Син
गज	m	слон	दत्त	ppp	даний	फल	n	фрукт, плід, нагорода
गम्	ak	ходити	दान	n	милостиня, подарунок	बाला	f	дівчинка
गृह	n	дім	दृश्	sak	бачити	वृष्	IP, sak	іти (про дощ), дають дощ
गुण	m	чеснота	नर	m	людина, чоловік	सर्वत्र	ind.	всюди
ग्राम	m	село	नगर	n	місто	स्था	ak	стояти, перебувати
जल	n	вода	नी	IP	вести, скеровувати, керувати	स्मृ	sak	згадувати
			नृप	m	цар, князь			

⁶ Дієслова, яким потрібний додаток, у санскриті мають позначення sak (скорочення від sakamaka «з дією»), це перехідні дієслова.

१ गृहं गच्छति ।

२ जलं पिबति पुत्रः।

३ नृपो जीवतः।

४ तत्र गृहे तिष्ठतः ।

५ कुत्राधुना गजं नयति ।

६ कन्या पुत्रौ पश्यति।

७ पुत्रा ग्रामं गताः ।

८ सर्वत्र दानानि वर्षन्ति नृपाः ।

९ गुणेन रन्तव्या बाला ।

१० जितानीन्द्रियानि ॥

ख) Перекладіть санскритом

1. Людина₁ п'є₃ молоко₂.
2. Цар₁ керує₃ слоном_{2, acc.}.
3. Два фрукти впали (два фрукти, що впали).
4. Син дав воду (сином вода подана).
5. Дві людини згадують про двох богів.
6. Цар завойовує село.
7. Люди побажили місто (людьми місто побажене).
8. Ці доспілі плоди. . .
9. Обидва слони живуть (два-слони живуть).
10. Боги задоволені (задоволені боги).

ग) Перекладіть із використанням електронного словника. यथा वृक्षस्तथा फलम्॥

अत्र	ind.	тут	तथा	ind.	також, так	रक्षक	t	захисник
असि	v	ти є	तापस	t	аскет	राम	N	Рама
अस्ति	v	є	दशरथ	N	Дашаратха	लक्ष्मण	N	Лакшмана
अहम्	pron	я	द्वितीय	a	другий	लोक	t	світ
इष्	IP	бажати	धर्म	n	дхарма, закон, обов'язок	वचन	n	мова
इदम्	pron	це	नर	t	чоловік	वन	n	ліс
उक्तवान्	app	той, хто сказав	नाम	ind.	на ім'я	वर	a	краций
एवम्	ind.	отже	नारद	N	Нарада	वाक्य	n	промова
क	pron	хто	निर्देश	t	наказ	विवासन	n	виселення, вигнання
कथा	f	історія	प्रच्छ	IP	запитувати	वीर	t	герой
कृ	anit.	робити	पृच्छति	v	запитує	श्रु	IP anit	слухати
च	ind.	i	प्रिय	a	коханий	श्रुत	ppp	відомий
चारित्र	n	поведінка	भार्या	f	дружина	समर्थ	a	здатний, здібний
जन	t	людина, народ	महावीर	t	великий герой	सुत	t	син
जानाति	v	Знає	युक्त	ppp	з'єднаний, стриманий, дисциплінований	स्नेह	t	любов
ज्ञा	XP anit	знати	युवराज	t	молодий цар, князь	स्व	займенник-префікс	своє
ज्येष्ठ	a	старший	याचति	v	просить	स्म	частка, яка робить речення теперішнього часу минулим	
तदा	ind.	тоді						

क) Уривки зі скороченого переказу Рамаяни. У реченнях зняті всі сандгі. Зберіть сандгі, визначте якими суфіксами утворені підкреслені слова та перекладіть.

१ तापसः वरं नारदं पृच्छति स्म ॥

२ «अत्र लोके कः धर्मं जानाति ?

३ कः कृतं जानाति ?

४ अत्र लोके च चारित्रेण कः युक्तः अस्ति ?

५ अहम् इदं श्रोतुम् इच्छामि ।

६ एवं नरं ज्ञातुं समर्थः त्वम् असि ॥»

७ नारदः तापसस्य वचनं श्रुत्वा, वाक्यम् उक्तवान्॥

८ महावीरः जनैः श्रुतः रामः नाम अस्ति स्म।

९ स रामः स्वधर्मस्य रक्षकः स्वजनस्य च रक्षकः अस्ति स्म।

१० दशरथः ज्येष्ठं प्रियं सुतं रामं युवराजं कर्तुम् इच्छति स्म ।

११ तदा दशरथस्य द्वितीया भार्या रामस्य विवासनं याचति स्म ॥

१२ वीरः सः रामः दशरथस्य निर्देशात् वनं गच्छति स्म ॥

१३ लक्ष्मणः रामं स्नेहात् तथा गच्छति स्म ॥

ख) Переклад санскритом

1 Хто в цьому світі є великим героєм? (тут у світі хто великий герой є?)

2 Аскет запитав Нараду про Раму.

3 Хто дисциплінований?

4 Хочу погугти історію про Раму.

5 Ти можеш знати про героя (про героя знати ти здатний є).

6 Погубивши слова Наради, Аскет сказав свою промову.

7 Є герой на ім'я Рама.

8 Рама та Лакшмана пішли до лісу.

§ 19 Відмінювання займенників в санскриті відрізняється для першої (я, अहम्), другої (ти त्वम्), та третьої особи (він, вона, воно тощо). Деякі форми відмінювання першої та другої особи мають додаткову скорочену форму (у таблиці поданий у дужках मे, ते, वः, नः), її називають «енклітична». Займенники в енклітичній формі не можуть стояти на початку речення.

§ 20 Третя особа — вказівні⁷ займенники:

सः, तत्, सा⁸ — можуть мати значення як вказівних, так і **особових займенників** (позначають особу): स गच्छति *він іде*. सः गजः गच्छति *цей слон іде*.

अयम् इदम् इयम्⁹ — займенники, що позначають близький до діяча об'єкт чи суб'єкт у розмовному санскриті, у прозі позначають те, про що йтиметься далі.

एषः, एतत्, एषा — вказування на близький до співбесідника об'єкт чи суб'єкт.

असौ mf., अदस् n., एनद् n. — рідкі форми займенників, вказування на віддалений об'єкт.

यः, यत्, या *котрий, котре, котра* — **корелятивні (відносні) займенники**.

कः, किम्, का *хто, що* — **питальні займенники**.

अन्य, इतर, पर *інший*; सर्व, विश्व *всі*, एक *один*, स्व *свій*; — **означальні займенники**.

अधर *нижче*, अन्तर *ззовні*, अपर *західний*, पूर्व *перед тим*, सхідний, उत्तर *вище*, पівнічний, दक्षिण *південний* — *слова напрямків*.

Слова напрямків можуть відмінюватись і як а-каранти, і як займенники.

§ 21 Складові неозначені займенники:

В санскриті поширені складові неозначувані займенники. В українській вони утворюються частками «будь», «де», «аби», «казна». Утворення: питальне слово क् у відповідному числі та відмінку + неозначувана частина चित्, चन, अपि.

деякий, будь-який, т.: कः + चित् = कश्चित्, *в будь-якому (в якому-небудь) т*, f: केषुचित्, कासुचित्.

Зворот न + неозначуваний займенник перекладається як «ніхто» у відповідному відмінку.

ніхто, m: न कः + चित् = न कश्चित्, *ні в кому, т.*, f: न केषुचित्, न कासुचित्.

त्वदन्यः न कोऽपि । त्वत्⁵ अन्यः¹ न कः¹ अपि ॥ *Ніхто крім тебе*.

§ 22 Повтор займенника в санскриті виражає посилення та перекладається або як «саме той», або як «кожен той».

§ 23 Корелятивна (відносна) конструкція — це зворот із двох займенників यः + सः (або другого вказівного займенника) в будь-якому відмінку: «котрий — той (того, про того, тим)».

⁷ Термін умовний.

⁸ Анафоричні займенники — позначають те, про що вже йдеться.

⁹ Катафоричні займенники — позначають те, про що зараз буде йтися.

Такий зворот описує взаємозалежні події:

येन येन च वातेन³ वारिदो¹ वारि² मुञ्चति ॥८॥

तेन तेन च वातेन च्छत्रं² वहति पण्डितः¹ ॥९॥

Вчений несе парасольку завдяки саме тому вітру, який з хмаринки вивільняє воду.

Таблиця XII. Відмінювання займенників 1 та 2 особи

	पेर्शा ओसा			गुरा ओसा		
	मद् (मे)	आव	अस्म +	तु +	युव +	युष्म +
	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
1	अहम्	आवाम्	वयम्	त्वम्	युवाम्	यूयम्
2	माम् /मा	आवाम् /नौ	अस्मान् /नः	त्वाम्/त्वा	युवाम् /वाम्	युष्मान् /वः
3	मया	आवाभ्याम्	अस्माभिः	त्वया	युवाभ्याम्	युष्माभिः
4	मह्यम् /मे	आवाभ्याम् /नौ	अस्मभ्यम् /नः	तुभ्यम् /ते	युवाभ्याम् /वाम्	युष्मभ्यम् /वः
5	मत्	आवाभ्याम्	अस्मत्	त्वत्	युवाभ्याम्	युष्मत्
6	मम / मे	आवयोः /नौ	अस्माकम् /नः	तव /ते	युवयोः /वाम्	युष्माकम् /वः
7	मयि	आवयोः	अस्मासु	त्वयि	युवयोः	युष्मासु

Відмінювання займенників 3 особи

	सः m. / तत् n.						सा f.		
	सः m.	तत् n.	सः m.	तत् n.	सः m.	तत् n.	सा	ते	ताः
1	सः	तत्	तौ	ते	ते	तानि	सा	ते	ताः
2	तम्				तान्		ताम्		
3	तेन	ताभ्याम्	तयोः	तेषाम्	तैः	तस्याः	तया	ताभ्याम्	ताभिः
4	तस्मै				तेभ्यः		तस्यै		ताभ्यः
5	तस्मात्				तेषु		तस्याम्		तासाम्
6	तस्य	तयोः	तेषु	तस्याम्	तयोः	तासु			
7	तस्मिन्								

अत्र	ind.	тут	छात्र	m	студент	रच्	IP	творити, складати
आहूतवान्	app	той, хто покликав	ज्ञान	n	знання	रक्ष्	IP	захистити
अन्य	prop.	інший	दृश्	IP	дивитись	वच्	IP	говорити
इतर	prop.	інший	दा	IP	давати	वृक्ष	m	дерево
इष्	IP	хотіти	पठ्	IP	вчитися, читати	स्तोत्र	n	хвалебна пісня
उद्योग	m	підготовка, старанність	पाठय	основа дієслова	вчити	स्तेन	m	зłodий
एतत्	prop.	цей	पण्डित	m	учений	सर्व	prn	весь
कन्या	f	дівчинка	पुस्तक	n	книга	सन्ति	v	є, plural
काम	m	бажання	फल	n	фрукт	संगम्	IP	зустрічатись
काव्य	n	поема	मर्जर	m	кіт	सुख	n	щастя
कूप्	m	організувати, підготовлювати	बिडाल	m	кіт	शिक्षक	m	учитель
गज	m	слон	भू	IP	бути, існувати	हस्त	m	рука
छत्र	n	парасолька	मुद्	IU seṭ	бути задоволеним	ह	IP	брати, красти

क) Перекладіть санскритом. У дужках — санскритський синтаксис речень.

1. Твоя поема і моя книга. (Твоя поема моя книга і)

2. Читаю твою поему та мою книжку.

3. Два наших коти.

4. Вони дивляться на двох наших котів.

5. Моя парасолька.

6. Захищаю мою парасолькою.

7. Зустрігаюсь з тією дівчиною.

8. *Інший, ніж він (Від нього⁵ інший¹).*
9. *Інші, ніж вони (Від них інші).*
10. *У кого є учитель?*
11. *У кого є дерева? (Чиї дерева є?)*
12. *У кого є знання, той — учений (У кого (य) знання є, він (स) учений)*
13. *У якого студента украдені книги?*
14. *Всі ті бажання.*
15. *Для кого подані дві книги? (Кому дві-книги подані).*
16. *Учитель задоволений твоєю старанністю (Твоєю старанністю учитель задоволений (e)).*
17. *Чия парасолька?*
18. *У кого парасолька, той — вчитель (Кого парасолька, той — вчитель).*

ख) Перекладіть речення українською. Підкреслені місця, в яких потрібно зняти сандгі.

‡ कस्यै कन्यायै स्तोत्रं रचितम् ?

२ शिक्षको युष्मानाहूतवान् ॥

३ युष्मन्मम सुखं भवति ॥

४ मया काव्यं कल्पितम् ॥

५ युष्माभिरेतत्पुस्तकमिष्टम् ॥

६ स्तेनैर्नः पुस्तकानि हतानि ॥

७ कस्मात्त्वयेदमुक्तम् ॥

९ शिक्षको नः पाठयति ॥

१० सर्वेषामेतेषां वृक्षाणां फलान्यत्र ॥

ग) Провідмінюйте займенники सर्व *весь* та अन्य *інший* у трьох родах і всіх відмінках.

घ) Знайдіть займенники в Гुरु-шіश'я мантрі:

ॐ सह नावतु । सह नौ भुनक्तु ।

सह वीर्यं करवावहै । तेजस्वि नावधीतमस्तु । मा विद्विषावहै ॥

क) Утворіть основи від коренів по пам'яті

	√	गाना	основа дієслова	значення		√	गाना	основа дієслова	значення
1	भू	IP		бути	9	दिव्	4A		грати
2	गम्	IP		ходити	10	इप्	6P		бажати
3	दृश्	IP		дивитись	11	वद्	IP		говорити
4	नृत्	4P		танцювати	12	वस्	IP		жити
5	पत्	IP		падати	13	लिख्	6P		писати
6	पठ्	IP		читати, учитись	14	स्मृ	IP		згадувати
7	श्रु	IP		чути	15	मन्	4A		думати
8	स्था	IP		стояти, передувати	16	ह	IU		красти брати

ख) Доповніть речення дієсловами в теперішньому часі від коренів у дужках та перекладіть українською. Словник на сторінці 23

- 1 बालौ _____ (पठ्)
- 2 गजाः _____ (गम्)
- 3 शिक्षकौ _____ (स्था)
- 4 के _____ (दृश्)
- 5 वृक्षाः _____ (भू)
- 6 हस्तौ _____ (ह)
- 7 कन्याः _____ (वद्)
- 8 छत्रे _____ (पत्)

- 9 आवाम् _____ (श्रु)
 10 यूयम् _____ (लिख)
 11 कन्ये _____ (मन्)
 12 कन्याः _____ (इष)
 13 बिडालौ _____ (स्मृ)
 14 बालाः _____ (दिव्)
 15 सा _____ (नृत)
 16 वयं _____ (वस्)

ग) Додайте в речення прислівники та перекладіть санскритом

अतः	звідси, тому	एवम्	так	तत्र	там, туди
अत्र	тут, сюди	कथम्	як?	तथा	так
अद्य	сьогодні	कदा	коли?	तदा	тоді
अधुना	зараз	कुतः	звідки? чому?	तु , किंतु	та, ж
इतः	тому	कुत्र	де? куди?	पुनः	знову
इह	тут	क्व	де? куди?	सदा	завжди
एव	саме, тільки	ततः	звідти, потім	सर्वत्र	всюди

1 *ई* кажу.

2 *प्रो* нас думають.

3 *इ* цьому домі перебуваю.

4 *उ* нас забирають.

5 Від нього йду.

6 Тебе згадую.

7 Тобі пишу.

8 Через неї падає.

9 У цьому домі живу.

10 На них дивлюсь.

11 Траєш зі мною.

12 Про неї чую.

Ч) Провідмініуйте три корені у всіх особах та числах у парі із займенниками.

अनुगम्	aniṭ	йти за (кимось), прямувати	जात	ppp	народжений	महारण्य	m	великий ліс
अनुप्राप्	aniṭ	досягати	तत्र	ind.	там	यथा	ind.	як
अनुया	aniṭ	йти за, прямувати	ततः	ind.	потім	यदा	ind.	коли
अपि	ind.	також	तथा	ind.	також, так	रत	ppp	задоволений
आवसर्थ	m	хатина	तदा	ind.	тоді	रम्या	a	красива
इष्टवान्	app	хто бажав	तीर्त्वा	viḍ tū	перетинаючи	राज्य	n	царство
इति	ind.	так, «»	तु	ind.	ж	राक्षस	m	ракіас
उक्तवान्	app	хто говорив	ते	pron.	множина viḍ सः	राम	N m	Рама
एव	ind.	саме, істинно	त्रि	num.	три	रोहिणी	N f	Рохіні
कुल	m	сім'я	त्वम्	pron.	ти	लक्ष्मण	N m	Лакшмана
कृ	aniṭ	робити	दण्डकारण्य	N	ліс Дандака	वन	n	ліс
गम्	aniṭ	ходити	दशरथ	N	Дашаратха	वस्	√	жити
गृह	n	дім	नदा	f	ріка	विराध	N	Вірадха
च	ind.	i	नन्दिग्राम	N	село Нанді	सहित	ppp	спільний
चन्द्र	N	Сома, Місяць	नृप	m	цар	सीता	N	Сіта
चित्रकूट	N	гора Читракута	पुनः	ind.	знову	सुखम्	adv	щасливо
जनक	N	Джанака	प्रविश	aniṭ	входити	सुत	m	син
जात	ppp	народжений	प्रेष्यति	v	відправляє	सुता	f	дочка
			बहूदक	a	багатоводні	स्वर्ग	n	небо
			भरत	N	Бхарата	हन्		убивати

स्म частка, яка робить речення теперішнього часу минулим.

घ) Перекладіть зі санскриту продовження уривків з Рамаїяни:

१४. जनकस्य कुले जाता सीतापि, यथा रोहिणी चन्द्रमनुयाता, तथा सा राममनुगता॥

१५. लक्ष्मणेन सीतया च सहितो रामो वनेन वनं गत्वा, बहूदका नदास्तीर्त्वा,
चित्रकूटमनुप्राप्तवान् ॥

१६ तत्र रतास्ते त्रयो रम्यमावसर्थं कृत्वा सुखं वसन्ति स्म ॥

१७. यदा सुतश्चित्रकूटं गतस्तदा नृपो दशरथः स्वर्गं गच्छति स्म ॥

१८. भरतस्तु राज्यमनिष्टवान् ॥

१९. भरतश्च रामं 'त्वमेव नृपः' इत्युक्तवान् ॥

२०. रामस्तु पुनः पुनः गृहं भरतं प्रेष्यति स्म ॥

२१. भरतो नन्दिग्रामे राज्यं कृतवान् ॥

२२. यदा भरतो गतो रामस्तु दण्डकारण्ये प्रविषति स्म ॥

२३. रामस्तु महारण्यं प्रविश्य विराधं राक्षसं हतवान् ॥

घ) Перекладіть санскритом

- 1) *Сіта, дочка Джанаки, попрямувала за царем. (Джанаки⁶ дочка¹ Сіта¹ за царем^{2.1} попрямувала).*

- 3) *Як Рохіні за Місяцем іде, так і вона пішла за Рамою (Наче यथा Рохіні за Місяцем² пішла так तथा вона за Рамою пішла).*

- 5) *Рама, Лакшмана і Сіта досягнувши гори Чітракути, щасливо там жили.*

- 6) *Коли Рама пішов до лісу, тоді Дашаратха пішов на небо.*

- 7) *Бхарата сказав Рамі «саме ти — цар».*

- 8) *Рама відіслав Бхарату додому.*

- 9) *Потім Рама з Лакшманом і Сітою пішов у ліс Дандака.*

- 10) *В лісі Дандака ракшас Вірадха був вбитий Рамою.*

§ 24 Відмінювання всіх основ, що закінчуються на приголосні та голосні (крім а) спирається на основну таблицю відмінкових закінчень.

§ 25 Основи з закінченням на इ та उ мають схожі закінчення. Перед закінченнями, які починаються з приголосних (у таблиці #14 позначені сірим) в основі слова нічого не змінюється, тобто ми просто додаємо закінчення до основи.

	однина		द्वौना		множина	
	एकवचनम्		द्विवचनम्		बहुवचनम्	
	mf	n	mf	n	mf	n
1	स् (ः)	-	औ	ई	अः	इ
2	(अ) म्	-				
3	आ		भ्याम्		भिः	
4	ए				भ्यः	
5	अः					
6			ओः		आम्	
7	इ				सु	
8	-		औ	ई	अः	इ

§ 26 Перед закінченнями на голосні, відбуваються зміни для слів чоловічого роду:

- перед закінченням на आ (в 3.1 і 6.3) між основою та закінченням додається न् (у таблицях позначені фіолетовим): 3.1: गुरुणा, मुनि, 6.3: गुरुणाम्, मुनीनाम्.
- подовжується останній голосний основи в 1.2, 2.2, 2.3, 6.3 (в таблиці відмінювання клітинки позначені червоним). 1.2, 2.2: गुरु, मुनी. 2.3: गुरुन्, मुनीन्.
- відбувається гуна останнього голосного основи перед закінченням у 4.1, 5.1, 6.1, 1.3, 8.3. 4.1: गुरवे, मुनये.
- в 7.1 змінюється закінчення на औ.

§ 27 Парадигма відмінювання основ на इ i उ жіночого та середнього роду дана у таблиці #14.

क) Приклад відмінювання слів чоловічого роду: गुरु m. учитель, मुनि m. мудрецъ. Проаналізувавши підсумкові форми слів, визначте закінчення для основ на इ та उ.

	एकवचनम् однина		द्विवचनम् द्वौना			बहुवचनम् множина			
	закінчення	उकारन्त	इकारन्त	закінчення	उकारन्त	इकारन्त	закінчення	उकारन्त	इकारन्त
1		गुरुः	मुनिः					गुरवः	मुनयः
2		गुरुम्	मुनिम्		गुरू	मुनी		गुरून्	मुनीन्
3		गुरुणा	मुनिना					गुरुभिः	मुनिभिः
4		गुरवे	मुनये		गुरुभ्याम्	मुनिभ्याम्		गुरुभ्यः	मुनिभ्यः
5									
6		गुरोः	मुनेः					गुरूणाम्	मुनीनाम्
7		गुरौ	मुनौ		गुर्वोः	मुन्योः		गुरुषु	मुनिषु
8		गुरो	मुने		गुरू	मुनी		गुरवः	मुनयः

आप्		отримувати, здобувати, знаходити	तरु	<i>m</i>	дерево	मार्ग	<i>m</i>	дорога
अग्नि	<i>m</i>	вогонь	दह्	<i>IP</i>	палити	मुनि	<i>m</i>	мудрець
अरि	<i>m</i>	ворог	दा (यच्छ)		давати	मेघ	<i>m</i>	хмара
अस्ति	<i>v</i>	є, мн сन्ति	दान	<i>n</i>	дар, подарунок	राम	<i>N</i>	Рама
इषु	<i>m</i>	стріла	दृश्	<i>IP</i>	бачити	रूह्	<i>IP, ak</i>	рости
एवम्	<i>ind.</i>	так, таким чином, тільки	दुःख	<i>n</i>	нещастя, страждання	लुभ्	<i>4P</i>	бажати
ऋषि	<i>m</i>	мудрець, пророк	धन	<i>n</i>	гроші, багатство	वद्	<i>IP</i>	говорити
कवि	<i>m</i>	поет	नगर	<i>n</i>	місто	वन	<i>n</i>	ліс
कृ	<i>8P</i>	робити	नृप	<i>m</i>	цар	वृष्	<i>IP</i>	доциту
गङ्गा	<i>f</i>	Ганга	पच्	<i>IP sak</i>	варити, готувати, доспіти ppp पक्व	वस्	<i>IP</i>	жити
गिरि	<i>m</i>	гора	पत्	<i>IP</i>	Падає	शंस्	<i>IP</i>	прославляти
गुप्	<i>IP</i>	захищати	पुस्तक	<i>n</i>	книга	सत्य	<i>n</i>	правда
गृह	<i>n</i>	дім	पुत्र	<i>m</i>	син	सन्ति	<i>v</i>	є, мн. число
गुरु	<i>m</i>	учитель	फल	<i>n</i>	плід	सुख	<i>n</i>	щастя
जल	<i>n</i>	вода	बिन्दु	<i>m</i>	капля	स्था	<i>IP</i>	стояти, перебувати, розташовуватися, розміщуватись
जन	<i>m</i>	людина	मधु	<i>n</i>	мед	हरि	<i>N</i>	Харі

ख) Виконайте переклад санскритом (спочатку усний, потім письмовий)

1 На горі — дім₂ учителя₁.

2 Багу дім поета.

3 Даю Рамі книгу вчителя.

4 Щастя перебуває в учителях.

5 Так говорять міські поети.

6 Капля меду падає з гори.

7 Дерево на горі.

8 Два поети й дві людини йдуть.

9 *Дві хмари розмістились на двох горах.*

10 *Тільки істину говорять царські вчителі.*

11 *Люди зробили мед (Людьми мед зроблений).*

13 *Учитель зробив книгу (Учителем книга зроблена).*

ग) Перекладіть

§ 28 Внутрішні сандгі при словотворенні — кінцевий ह् в деяких коренів перетворюється на ढ разом з суфіксом तः *бути задоволеним सह (सौढ), ховати गुह् (गूढ), нести वह् (ऊढ), рости रुह् (रूढ)*. Інші варіанти сандгі кінцевого ह् — *палити दह् (दग्ध спалений)*.

१ ऋषिणा दुःखात्पुत्रो गुप्तः।

२ कविभिर्हरिः शस्तः ।

३ अरयो जनानां धनं लुभन्ति ।

४ जलं गिरेः पतति ।

५ तरवो गिरौ रुढाः ।

६ मुनेः पुत्रौ तत्र मार्गेण गच्छतः ।

७ हरिः कविभ्यां दानानि यच्छति ।

८ ऋषिभी रामो वसति ।

ग) Перекладіть санскритом (ррр)

1 *Дерева спалені вогнем (вогнем дерева спалені).*

2 *Мудреці говорять правду (мудрецьями правда сказана).*

3 *Завдяки меду ми знаходимо щастя (медом наше щастя віднайдене).*

4 *Плоди доспіли на деревах (на деревах плоди доспіли).*

5 *В лісі дерева вирости.*

6 *Вороги осипають царя стрілами (Вороги стрілами царя_{acc} дощатъ).*

7 *Капля падає з хмари в Тангу.*

घ) Перекладіть, значення слів знайдіть в електронних словниках.

मक्षिका व्रणमिच्छन्ति धनमिच्छन्ति पार्थिवाः।

नीचाः कलहमिच्छन्ति शान्तिमिच्छन्ति साधवः॥

дієслово утворено від кореня इप् *бажати*

मक्षिकाः व्रणम् इच्छन्ति धनम् इच्छन्ति पार्थिवाः ।

नीचाः कलहम् इच्छन्ति शान्तिम् इच्छन्ति साधवः॥

§ 29 Ті дієслова, до яких можна додати прямий додаток, здебільшого приєднують його у другому відмінку. Деякі дієслова (годування, говоріння) мають два прямі додатки (*говорю кому? говорю про що?*), обидва додатки будуть у другому відмінку. Дієслова почуттів (*люблю, довіряю, сумніваюсь*) керують додатком у сьомому відмінку. Дієслова стану, перебування (*अस्, भू, स्था, वृत्, विद्*) формують присудок за допомогою слова в першому відмінку. Такі речення називаються іменними (коли іменник формує присудок: «*Сини — герої*», тут *герої* — іменна частина присудку).

क) Перекладіть речення санскритом (усі корені були подані в уроці I). Спробуйте перекладати максимально з пам'яті.

1 *Дві людини розповідають нам історію (कथा f).*

2 *Книги є опорою (स्थान n).*

3 *Що падає на землю (भूमि f)?*

4 *Сини (सुत m) є героями (वीर m).*

5 *Тварини (पशु m) — ціль (अर्थ n) мисливців (व्याध m).*

6 *Студенти (छात्र m) читають книги стоячи (स्थित).*

7 *Люди слухають історії сидячи (आसीन a).*

8 *Я говорю вам про санскрит.*

9 *Цар є захистом (रक्षण m) народу (जन n).*

आगम्	1P	приходить	नाश	m	знищення	वध्	1P	убивати
अभिचारक	n	маг, чарівник	प्राप्	5P	досягати, здобувати	वन	n	ліс
ऋषि	m	мудрець	भार्या	f	дружина	विलप्	1P	страждати, плакати, голосити
कबन्ध	N	Кабандха	मारीच	N ^m	Марічі	शुच्	1P set.	шкодувати
करोति	v	робить	मार्गमाण	appr	той, хто шукає	शूर्पणखा	N ^f	Шурпанакха
कुरूप	a	потворний, виродливий	मृग्	4A, set	шукати	श्रु	1P	чути
कृ	8P	робити	मैथिली	N ^f	та з Мітхілі, епітет Сіті	सर्व	prop.	Всі
कुध्	4P	злиться, гнівається	याच्	1P U	пробачити	सह	ind.	разом
ग्रह्	9P	забирати, красти	रण	n	битва	सहाय	n	допомога
ज्ञाति	m	родич	राक्षस	m	ракиас	सीता	N ^f	Сіта
ततः	ind.	потім	राक्षसी	f	ракиасиця	हन्		убивати
तदा	ind.	тоді	रावण	N ^m	Равана	हरण	n	крадіжка, викрадення
दृश्	1P	дивитись	लङ्का	N ^f	Ланка	ह		красти
नाम	ind.	на ім'я	वध	m	вбивство			

स्म частка, що робить речення теперішнього часу минулим.

ख) Перекладіть із санскриту третю частину Рамаєни

२४. सर्व ऋषयो राक्षसानां वधाय राममागच्छन्ति स्म ॥

२५. तदा स राक्षसान् रणे हतवान् ॥

२६. रामेण च राक्षसी शूर्पणखा कुरूपा कृता ॥

२७. ततो ज्ञातीणां नाशं श्रुत्वा रावणः क्रोध्यति ॥

२८. स च मारीचं नाम राक्षसं सीताया हरणे सहायं याचति स्म ॥

२९. तेनाभिचारकेन रामस्य भार्या गृहीतवान् ॥

३०. ततः सीतां हत्वा तौ लङ्कां प्राप्तौ ॥

३१. रामो मैथिलीं हतां श्रुत्वा शुचितो विलपति स्म ॥

३२. ततो वने सीतां मार्गमाणः स कबन्धं नाम राक्षसं पश्यति स्म ॥

ग) Перекладіть санскритом

1. *Ріші попросили Раму убити ракшасів у лісі.*

2. *Рама убив у битві всіх ракшасів.*

3. *Рама спотворив Шурпанакху.*

4. *Дізнавшись про це, Равана розізлився*

5. *Він попросив Маріті про допомогу.*

6. *Разом із Маріті він украв Сіту й дістався Ланки.*

7. *Довідавшись про викрадення Сіти, Рама став сумним.*

8. *Рама шукав Сіту в лісі.*

घ) Випишіть закінчення першого відмінка всіх пройдених парадигм відмінювання:

перший відмінок	однина	двоїна	Множина
अ m			
आ f			
सर्वनामन् m. (займенник)			
इ / उ m.			

§ 30 Відмінювання основ на ई та ऊ різняться від відмінювання основ на इ, а саме: перед закінченнями на голосні відбувається або перехід останнього голосного основи в напівголосний, або гуна основи (в таблиці #15 відмічені бірюзовим).

Всі основи на ई та ऊ — жіночого роду.

§ 31 Відрізняються парадигми відмінювання відкоренових слів, таких як भू, स्त्री.

Деякі основи на ई отримують вісаргу в 1.1: अवीः, लक्ष्मीः, तरीः, तन्त्रीः, धीः, ह्रीः, श्रीः.

क) Визначіть закінчення:

देवी f. богиня, वधू f. жінка.

	एकवचनम्		закінчення	द्विवचनम्		закінчення	बहुवचनम्		
	закінчення	ई		ऊ	ई		ऊ	ई	ऊ
1		देवी	वधूः		देव्यौ	वध्वौ		देव्यः	वध्वः
2		देवीम्	वधूम्					देवीः	
3		देव्या	वध्वा					देवीभिः	वधूभिः
4		देव्यै	वध्वै		देवीभ्याम्	वधूभ्याम्		देवीभ्यः	वधूभ्यः
5									
6		देव्याः	वध्वाः					देवीनाम्	वधूनाम्
7		देव्याम्	वध्वाम्		देव्योः	वध्वोः		देवीषु	वधूषु
8		देवि	वधु		देव्यौ	वध्वौ		देव्यः	वध्वः

श्री f. Лакшмі, слава भू f. земля स्त्री f. жінка, дружина

1	श्रीः	भूः	स्त्री						स्त्रियः
2	श्रियम्	भुवम्	स्त्रियम्	श्रियौ	भुवौ	स्त्रियौ	श्रियः	भुवः	स्त्रीः स्त्रियः
3	श्रिया	भुवा	स्त्रिया				श्रीभिः	भूमिः	स्त्रीभिः
4	श्रिये	भुवे	स्त्रियै	श्रीभ्याम्	भूभ्याम्	स्त्रीभ्याम्	श्रीभ्यः	भूभ्यः	स्त्रीभ्यः
5	श्रियः		स्त्रियाः						
6	(श्रियाः)	भुवः					श्रियाम्	भुवाम्	स्त्रीणाम्
7	श्रियि	भुवि	स्त्रियाम्	श्रियोः	भुवोः	स्त्रियोः	श्रीषु	भूषु	स्त्रीषु
8	श्रि	भु	स्त्रि	श्रियौ	भुवौ	स्त्रियौ	श्रियः	भुवः	भुवः

अन्न	<i>n</i>	<i>їжа</i>	नदी	<i>f</i>	<i>ріка</i>	रच्	<i>IU set</i>	<i>придумувати, складати</i>
आगम्	<i>IP</i>	<i>приходитьи</i>	नगरी	<i>f</i>	<i>місто</i>	रथ्या	<i>f</i>	<i>вулиця</i>
उड्डी	<i>4A</i>	<i>злітати</i>	नृपति	<i>m</i>	<i>цар</i>	रूपक	<i>n</i>	<i>рупія, монета, дрібні гроші</i>
कवि	<i>m</i>	<i>поет</i>	नी	<i>IP</i>	<i>нести, вести</i>	वस्	<i>IP anit</i>	<i>жити</i>
काव्य	<i>n</i>	<i>поема</i>	पत्नी	<i>f</i>	<i>дружина</i>	विष्णु	<i>N</i>	<i>ім'я</i>
गै	<i>IP</i>	<i>співати, заспіване</i>	पठ्	<i>IP</i>	<i>читати</i>	विहग	<i>m</i>	<i>птиця</i>
जि	<i>IP</i>	<i>перемагати</i>	पुत्री	<i>f</i>	<i>дочка</i>	वायु	<i>m</i>	<i>вітер</i>
दा (यच्छ)	<i>IP</i>	<i>दावति</i>	पृथिवी	<i>f</i>	<i>земля</i>	वा	<i>II P</i>	<i>віяти</i>
दासी	<i>f</i>	<i>служниця</i>	भिक्षु	<i>m</i>	<i>нижчий, бродяга, жебрак</i>	सभा	<i>f</i>	<i>зібрання, збори</i>
दृश्	<i>IP</i>	<i>дивитись</i>	भ्रम्	<i>4P</i>	<i>бродяць</i>	साधु	<i>m</i>	<i>добročесний, аскет</i>
			मत्स्य	<i>m</i>	<i>риба</i>	सेना	<i>f</i>	<i>армія</i>
						स्तोत्र	<i>n</i>	<i>хвалебна пісня</i>

ख) Перекладіть українською

१ नृपतयो नगरीं सेनया जयन्ति।

२ कवयः सभायां काव्यानि पठन्ति।

३ दास्योऽन्नं नयन्ति।

४ साधोः पत्न्यः भिक्षवे रूपकाणि यच्छन्ति ।

५ नदीषु मत्स्यान्पश्यामः ।

६ विष्णुः पुस्तकं पुत्र्या यच्छति ।

७ नगर्या रथ्यासु गजौ भ्रम्यतः ।

८ पृथिव्या विहगा उड्डयन्ते ।

९ पत्नीभिर्नरा नगर आगच्छन्ति ।

ख) Перекладіть санскритом

1 Поема написана поетами (Поетами поема створена/зроблена).

2 Обидві жінки співали хвалебну пісню (Двома жінками хвалебна пісня заспівана).

3 Вулицею служниці бродять (Служниці вулицею бродять).

4 Дружина несе рибу від ріки (Дружина від ріки рибу несе).

перший відмінок	однина	двоїна	множина
अ m.			
आ f.			
सर्वनामन् m. (займенник)			
इ / उ m.			
ई / ऊ f.			

5 Аскети приходять до річок, щоб там жити (Аскети до річок жити приходять).

6 Від ріки віє вітер.

7 Цар здобуває місто за допомогою армії.

अस्ति	v	є	तड्	10P	бити, погоняти	भूषण	n	прикраса
आहे	1P	кликати	त्याग	t	залишення, віддавання (щедріть)	मार्ग	t	дорога
आकर्ण्	10P	слухати	दा	1P, aniṭ	давати	रथ	t	візок
आवाम्	pron.	Ми 1.2.	दान	n	дарування, подарунок	रत्न	n	дорогоцінність ь
कण्ठ	t	горло, шия	दिव्	4P	грати	राम	N	Рама
कान्या	f	дівчина	दृश्	aniṭ	бачити	लता	f	плющ
कर्ण	t	вухо	धन	n	гроші, приз	लस्	1P	цвісти, усміхатися
कशा	f	батіг	नर	t	чоловік, людина	विद्या	f	знання
किम्	ind.	що? як?	नदी	f	ріка	वृषभ	t	буйвол
कुबेर	N	Кубера	नारी	f	жінка	शब्द	t	слово
क्षत्रिय	t	воїн	नासिका	f	ніс	शास्त्र	n	наука
गन्ध	t	запах	नृप	t	цар	श्रोत्र	n	слух
गम्	1P aniṭ	ходити	नौका	f	човен	सत्य	n	правда
गृह	n	дім	पाठालय	t	школа	सम	a	рівний
ग्रह्	set	брати	पाद	t	нога	संगम्	1P	збиратися, зустрічатися
घ्रा	1P	нюхати (основа जिघ्र)	पुष्प	n	квітка	सुख	n	щастя, комфорт
चक्र	n	колесо	प्रयोजन	n	користь	सूत	t	візничий
चन्द्र	t	місяць	फल	n	фрукт, плід	हस्त	t	рука
जन	t	людина	बाल	t	хлопчик			
तृ	1P	перетинати	बालक	t	хлопчик			

8 Жебраки просять монети у дружин аскетів.

9 Риби бродять по ріках.

ख) Випишіть закінчення другого відмінка всіх пройдених карантів

§ 32 Орудний відмінок висловлює:

- інструмент дії «зроблене чим?»;
- соціативний зміст «йду разом з ним» (зі словами सह, सम);
- причина дії «я посміхаюсь через тебе (тобою)»;
- діяч в пасивній конструкції «Рамою зроблене» (пасивні конструкції не властиві українській мові);
- суб'єкта порівняння «він рівня їй».

क) Перекладіть зі санскриту

१ युवां नौकया नदीं तरथः ॥

२ सूतः कशया वृषभौ ताडयति ॥

३ लता पुष्पैर्लसति ॥

४ जनाः पादाभ्यां गच्छन्ति ॥

५ आवां रथेन गृहं गच्छावः ॥

१ इमे बालाः पादाभ्यां पाठालयं _____ (गम्) ॥

२ वयं कर्णाभ्यां शब्दान् _____ (आकर्ण्) ॥

३ नासिकया त्वं गन्धं _____ (घ्रा) ॥

४ बालको विद्यया _____ (लस्) ॥

६ रथश्चक्राभ्यां गच्छति ॥

८ बालको हस्ताभ्यां चन्द्रमाह्वयति ॥

९ नारी नरेण लसति ॥

१० स रामस्त्यागे कुबेरेण समोऽस्ति ॥

११ रत्नं रत्नेन संगतम् ॥

ख) Закінчіть речення, утворивши від кореня дієслово відповідної особи та числа:

ग) Перекладіть санскритом речення з двоїною

1 Dvi dīvatīni vṛjāni phalaṁ z dōmu (Dvoma-dīvatāmi phalaṁ z dōmu vṛjāni).

2 Čolovik pobaciv lodej na dorozī (Na dorozī čolovikom pobaceni lode).

3 Lud'ske ŗastja zdobuvacetsja pravdoju (Pravdoju lodej ŗastja e).

4 Čolovik išov po dorozī z ŗiņkoju (Z ŗiņkoju čolovik dorogōju išov).

третій відмінок	однина	двоїна	множина
अ m.			
आ f.			
सर्वनामन् m. (займенник)			
इ / उ m.			
ई / ऊ f.			

5 Čar dav groŗi dvom ludojam (Čarem dvom-ludojam groŗi danī).

6 *Воїни грають на гроші (Воїни грішми грають).*

अध्ययन	n	навчання	दा (यच्छ)	IP	давати	बालक	m	дитина
अश्व	m	кінь	देशान्तर	n	інша країна	बालिक	m/f	дитина
आहार	m	їда	दृश्	IP	дивитись	भरत	N	Бхарата
उद्यान	n	сад	धन	n	приз, здобич, гроші	भ्राम्	4P	бродити
कवि	m	поет	धेनु	f	корова	राज्य	n	царство
क्षीर	n	молоко	नदी	f	ріка	वत्स	m	теля
जन	m	людина	पठ्	IP	читати	वितृ	IP	давати
जल	n	вода	पठालय	m	школа	विद्या	f	знання
ज्ञान	n	знання	पुष्प	n	квітка	व्याघ्र	m	тигр
तृण	n	трава	पादुक	n	сандалія	ब्रज्	IP	іти

7 *Багатство до багатства йде (Грішми гроші збираються).*

घ) Перекладіть субхашіту

हस्तस्य भूषणं दानं सत्यं कण्ठस्य भूषणम्।

श्रोत्रस्य भूषणं शास्त्रं भूषणैः किं प्रयोजनम् ॥

ङ) Випишіть закінчення третього відмінка всіх пройдених карантів у всіх числах.

ख) Визначити карант мантр і знайти значення основ у словниках

четвертий відмінок	однина	двоїна	множина
अ			
आ			
सर्वनामन् m.			
इ / उ			
ई / ऊ			

мантра	основа	закінчення	карант	значення
ॐ शिवाय नमः				
ॐ सावित्र्यै नमः				
ॐ लक्ष्म्यै नमः				
ॐ मित्राय नमः				
ॐ स्वये नमः				
ॐ सूर्याय नमः				
ॐ भानवे नमः				
ॐ भागाय नमः				
ॐ मरीचये नमः				
ॐ आदित्याय नमः				
ॐ अर्काय नमः				
ॐ भास्काराय नमः				

ग) Випишіть закінчення четвертого відмінка всіх пройдених карантів у всіх числах.

घ) Одне з рідкісних значень четвертого відмінка — прикмета чи передбачення. При перекладі вимагає додавання слова «веде».

मन एव मनुष्याणां कारणं बन्धमोक्षयोः।

बन्धाय विषयासक्तं मुक्त्यै निर्विषयं स्मृतम् ॥ २॥¹⁰

एव मन¹ मनुष्याणां बन्ध-मोक्षयोः⁶ कारणं¹ [अस्ति].

विषयासक्तं [मन¹] बन्धाय⁴ [स्मृतम्], मुक्त्यै⁴ निर्विषयं¹ स्मृतम् ॥ २॥

Словник: मनस् — розум, свідомість, увага, बन्ध-मोक्ष — звільнення та окови (зав'язки, залежності), विषया-सक्त прив'язаний до об'єктів, स्मृतम् — відомий (відомо, що). मुक्ति — визволення

Саме розум — причина скованості та звільнення людей. Адже відомо, що прив'язаний до об'єктів розум приводить до залежності, неприв'язаний до об'єктів — до визволення.

¹⁰ Цитата зустрічається в Амріта-бінду-упанішаді (2), Аманасці (78), Майтрі-упанішаді, Йога-яджня-валці.

§ 34 Основні значення відкладного відмінка — місце поділу, початок, причина дії, джерело знання, батько, об'єкт порівняння. У п'ятому відмінку стоять непрямі додатки коренів गुप्, रक्ष захищати (від кого), भी боятись (кого), जन् народжуватись (від кого).

अङ्कुर	<i>m</i>	паросток	तरु	<i>m</i>	дерево	बीज	<i>n</i>	сім'я
अर्ज	<i>1P, set</i>	отримувати	त्रस्	<i>4P</i>	боятися, дрижати	बुद्धि	<i>f</i>	розум
अवरुह	<i>1P</i>	спускатися	धनिक	<i>m</i>	багатство	मक्षिका	<i>f</i>	муха, бджола
आनी	<i>1P</i>	приносити	धेनु	<i>f</i>	корова	मधु	<i>n</i>	мед
उत्स्था	<i>1P</i>	вставати	नगर	<i>n</i>	місто	मुच्	<i>anit</i>	вивільняється
कपोत	<i>m</i>	голуб	नदी	<i>f</i>	ріка	रत्न	<i>n</i>	дорогоцінний камінь
कुतः	<i>ind.</i>	звідки	पर्ण	<i>n</i>	лист	रक्ष	<i>set</i>	захищати
कृष्ण	<i>a</i>	чорний	पर्वत	<i>m</i>	гора	लक्ष्मी	<i>f</i>	богиня щастя
क्षीर	<i>n</i>	молоко	पत्	<i>1P</i>	падати	व्यग्र	<i>n</i>	тигр
गज	<i>m</i>	слон	पा	<i>1P, set</i>	пити	शुक्ल	<i>a</i>	білий
ग्राम	<i>m</i>	село	पात्र	<i>n</i>	горщик	शाखा	<i>f</i>	гілка
जन	<i>m</i>	чоловік	पीठ	<i>n</i>	сидіння	समुद्र	<i>m</i>	океан
जायते	जन् 4A	народжується	पुष्प	<i>n</i>	квітка	सु	<i>1P</i>	тече
जल	<i>n</i>	вода	प्ररुह	<i>1P</i>	рости			
जाल	<i>n</i>	сітка	प्रवह	<i>1P</i>	тече			

क) Перекладіть із санскриту

१ शाखायाः पर्णानि पतन्ति ।

२ बीजादङ्कुरः प्ररोहति ।

३ मक्षिकाः पुष्पेभ्यो मधु पिबन्ति ।

४ अहं पीठादुत्तिष्ठामि ।

५ पात्राञ्जलं स्रवति ।

६ धेनुर्व्यघ्रात्प्रस्यति ।

७ त्वं तरोरवरोहसि ।

८ धनिका ग्रामान्नगरं गच्छन्ति ।

९ पर्वतान्नदी प्रवहति ।

अ			
आ			
सर्वनामन् m.			
इ / उ			
ई / ऊ			

१० समुद्राङ्गना रत्नान्यानयन्ति ॥

ख) Перекладить на санскрит

1 Богиня щастя народжується з океану (Із океану богиня щастя народжується).

2 Завдяки розуму голуб вивільняється з сітки (Розумом голуб із сітки звільнений).

3 Звідки ви дістали білих корів? (Звідки вами білі корови отримані?)

4 Двоє дітей пили молоко чорної корови (від чорної корови двома дітьми молоко випито).

		पितृ बатьको, नेतृ लीडर, m, मातृ मати f.					
		एकवचनम्		द्विवचनम्		बहुवचनम्	
1	पिता	नेता	पितरौ	नेतारौ	पितरः	नेतारः	
2	पितरम्	नेतारम्			पितृन्	मातृः	नेतृन्
3	पित्रा	नेत्रा	पितृभ्याम्	नेतृभ्याम्	पितृभिः	नेतृभिः	
4	पित्रे	नेत्रे			पितृभ्यः	नेतृभ्यः	
5	पितुः	नेतुः	पित्रोः	नेत्रोः	पितृणाम्	नेतृणाम्	
6					पितृषु	नेतृषु	
7	पितरि	नेतरि	पितरौ	नेतारौ	पितरः	नेतारः	
8	पितः	नेतः (नेतरः)					

5 Океан захище

дорогоцінності від людей.

ग) Перекладить українською за допомогою електронних словників

लोभात्क्रोधः प्रभवति

लोभात्कामः प्रजायते।

लोभान्मोहश्च नाशश्च लोभः

पापस्य कारणम्॥

वेदादिभ्यः परं शैवं शैवाद् वामं तु दक्षिणम् ।

दक्षिणात् परतः कौलं कौलात् परतरं त्रिकम् ॥

वेदादि *Веди*, та частини *вед*, शैवम् *шайвізм*, वामम्, दक्षिणम् *тантри лівого и правого шляхів*, कौलम् *каула*, त्रिकम् *тріка*.

ड) Випишіть закінчення п'ятого відмінка всіх вивчених карантів у всіх числах.

सप्तदशमः पाठः। *Відмінювання ऋ कारान्त, шостий відмінок*

§ 37 Парадигми відмінювання снов з закінченням на ऋ відрізняються для слів споріднення та слів, утворених суфіксом तृ. Надані у таблиці #XVI.

Зміни, порівняно з основною таблицею відмінювань:

- у 6.3 між основою та закінченням додається «न्»: पितृणाम्, नेतृणाम् .
- в 2.3 і 6.3 подовжується останній голосний основи (рожевий колір). 2.3: पितृन्, नेतृन्.
- в 5.1 і 6.1 змінюються закінчення на उः та зникають ऋ основи.
- в 7.1 відбувається гуна останнього голосного основи перед додаванням закінчення.
- в клітинках, позначених оранжевим, відбувається вріддгі голосного основи, перед закінченням. Справедливо для основ, утворених суфіксом तृ (2.1, 1.2, 2.2, 1.3, 8.8). Для споріднених назв у цих же місцях відбувається гуна останнього голосного основи.

§ 38 Слово у родовому відмінку зазвичай стоїть перед тим словом, до якого описана приналежність.

अनुसृ		<i>іти за, прямувати</i>	तुष्	4P	<i>бути задоволеним</i>	पुत्र	<i>t</i>	<i>син</i>
अवगम्	1P	<i>розуміти</i>	दुहितृ	<i>f</i>	<i>дочка</i>	भर्तृ	<i>t</i>	<i>чоловік</i>
आकर्णय	<i>основа</i>	<i>чути</i>	द्विजाति	<i>t</i>	<i>двічі-народжений</i>	भाषा	<i>f</i>	<i>мова</i>
आज्ञा	<i>f</i>	<i>наказ</i>	धेनु	<i>f</i>	<i>корова</i>	भ्रातृ	<i>t</i>	<i>брат</i>
आनी	1P	<i>вести</i>	न	<i>ind.</i>	<i>не</i>	मातृ	<i>f</i>	<i>мати</i>
क्रीड्	1P	<i>грати</i>	पति *	<i>t</i>	<i>чоловік</i>	रथ	<i>t</i>	<i>віз</i>
क्षीर	<i>n</i>	<i>молоко</i>	पत्नी	<i>f</i>	<i>дружина</i>	लालयति	<i>v</i>	<i>балує</i>
गान	<i>n</i>	<i>пісня</i>	पांसु	<i>t</i>	<i>порох, прах</i>	शब्द	<i>t</i>	<i>звук, слово</i>
गृह	<i>n</i>	<i>дім</i>	पितृ	<i>t</i>	<i>батько</i>	शिशु	<i>t</i>	<i>немовля</i>
जामातृ	<i>t</i>	<i>зведений брат</i>	पा	1P	<i>пити</i>	शूद्र	<i>t</i>	<i>шудра</i>
						स्वसृ	<i>f</i>	<i>сестра</i>

* слово має дві парадигми відмінювання — як у इ і як у ऋ-कारण्ठि.

क) Перекладіть українською. Речення в цій вправі вказують на те як буває зазвичай.

१ दुहिता भर्तृर्गृहं गच्छति ।

अ			
आ			
सर्वनामन् m.			
इ / उ			
ई / ऊ			
ऋ			

२ माता दुहितुः शिशुं लालयति ।

- ३ शिशवो मातृणां गानेन तुष्यन्ति ।
- ४ पत्नी पत्युराज्ञामनुसरति।
- ५ पुत्रः पितुराज्ञया जामातुर्गृहात्स्वसारमानयति ।
- ६ वयं रथस्य शब्दमाकर्णयामः ।
- ७ यूयं धेनोः क्षीरं पिबथ ॥
- ८ द्विजातीनां भाषां शूद्रा नावगच्छन्ति ।

ख) Дайте відповідь на запитання санскритом

- १ दुहिता कस्य गृहं गच्छति?
- २ माता कस्याः शिशुं लालयति?
- ३ शिशवः कासां गानेन तुष्यन्ति?
- ४ पत्नी कस्याज्ञामनुसरति?
- ५ पुत्रः कस्य गृहात्कामानयति?
- ६ यूयं कस्य शब्दमाकर्णयथ?
- ७ वयं कस्याः क्षीरं पिबामः?

ґ) Випишіть закінчення шостого відмінка.

§ 39 Місцевий відмінок описує місце та час дії. А також використовується для позначення об'єкта з коренями в значеннях: पत् *падати* (на що?), प्रह व्यध् *ранити, пронизувати* (що?), क्षिप् मुच् अस् *кидати, метати, колоти, різати* (що?), अनुरञ्ज् *прив'язуватися* (до чого?), स्निह् *любити, ненавидіти, विश्वस् श्रद्धा* *довіряти, вірити* (кого, кому?) रम्, अभिलष् *бажати* (що?). Значення коренів в дхатупасі також у місцевому відмінку «в сенсі чого».

अ			
आ			
सर्वनामन् m.			
इ / उ			
ई / ऊ			
ऋ			

अरि *m* *ворог*

असि *m* *меч*

आकाश *n* *небо*

धन *n* *гроші*

नक्तम् *ind.* *вночі*

नर *m* *людина*

लता *f* *лоза*

वर्षा *f* *дощові сезони*

वस् *1P* *жити*

उपविष्	6P	сідає	नीड	n	гніздо	वापी	f	ставок
ऋषि	m	мудрець	दृश्	1P	дивитись	विकस्	1P	цвісти, квітнути
काक	m	ворона	फल	n	фрукт	शाखा	f	гілка, вітка
कुसुम	n	квітка	प्लु	1A	скакати, плавати	समुद्र	m	океан
जाय	√जन्	народжуватися	भूमि	f	земля	सत्य	n	правда
डी	1A	літати	भेक	m	жаба	सुख	n	щастя
तरु	m	дерево	मृग्	√4A	шукати	स्वर्ग	m	рай
देव	m	бог	रट्	1P	кликати, кричати	हृदय	n	серце
दिवा	ind.	вдень	रत्न	n	дорогоцінність			

क) Перекладіть із санскриту

१ काकः शाखायामुपविशति ।

२ स दिवाकाशे डयते नक्तं नीडे वसति ।

एकवचनम्			द्विवचनम्		बहुवचनम्		एकवचनम्			द्विवचनम्		बहुवचनम्	
1	३	भेकः	वापीषु	वसन्ति ।	पठन्तः		1	भगवान्	भवान्	भगवन्तौ	भवन्तौ	भगवन्तः	भवन्तः
2		पठन्तम्		पठन्तौ	पठतः		2	भगवन्तम्	भवन्तम्			भगवतः	भवतः
3	४	ते वर्षासु	रटन्ति ।	पठद्भिः		3	भगवता	भवता				भगवद्भिः	भवद्भिः
4		पठते		पठद्भ्याम्	पठद्भ्यः	4	भगवते	भवते	भगवद्भ्याम्	भवद्भ्याम्		भगवद्भ्यः	भवद्भ्यः
5						5							
6	५	अयं भूको	भूमौ	प्लवते ॥	पठताम्		6	भगवतः	भवतः			भगवताम्	भवताम्
7		पठति		पठतोः	पठत्सु		7	भगवति	भवति	भगवतोः	भवतोः	भगवत्सु	भवत्सु
8	६	लतासु	कुसुमानि	विकसन्ति ।	पठन्तः		8	भगवन्	भवन्	भगवन्तौ	भवन्तौ	भगवन्तः	भवन्तः

एकवचनम्			द्विवचनम्		बहुवचनम्		एकवचनम्			द्विवचनम्		बहुवचनम्	
m.	n.	m.	n.	m.	n.	m.	n.	m.	n.	m.	n.	m.	n.
1	सन्			सन्तः	सन्ति	1	धीमान्	धीमत्	धीमन्तौ	धीमती	धीमन्तः	धीमन्ति	
2	सन्तम्	सन्तौ	सन्ती । सती	सतः	सन्ति	2	धीमन्तम्	धीमत्			धीमतः	धीमन्ति	
3	सता			सद्भिः		3	धीमता				धीमद्भिः		
4	९	नरा	भूमौ	वसन्ति ॥	सद्भ्याम्	4	धीमते		धीमद्भ्याम्		धीमद्भ्यः		
5						5	धीमतः						
6	सतः			सताम्		6			धीमतोः		धीमताम्		
7	१०	देवाः	स्वर्गे	तिष्ठन्ति ॥	सत्सु	7	धीमति				धीमत्सु		
8	सन्	सत्	सन्तौ	सन्ती । सती	सन्तः	सन्ति	8	धीमन्	धीमत्	धीमन्तौ	धीमती	धीमन्तः	धीमन्ति

११ असिष्वरीनां सुखमस्ति ॥

१२ सत्यं हृदयेषु मृगयन्ते ऋषयः ॥

ख) Перекладіть санскритом

अस्त	m	захід (сонця)	दृश्	IP	дивитись	प्रभात	n	ранок
उदय	m	підйом	तदा	ind.	тоді	भू	IP	бути
किरण	m	промінь	नम्	IP	вітати	यदा	ind.	коли
कोमल	a	ніжний	नीशा	f	ніч	सायंकाल	m	вечір
जन	m	людина	पर्वत	m	гора	सूर्य	m	сонце
दिव्	4P	сіяти	पितृ	m	у двоїні — батьки	स्निह्	4P	любити
दिवस	m	день	पूर्वदिशा	f	схід	शिखर	m	вістря, пік, вершина
			प्रकाश	m	світло, блиск	शोभा	f	краса

1. Вранці на сході сходить сонце. (вранці на сході сонце до підйому йде)
2. Вранці світло сонця ніжне. (вранці сонця світло ніжне є)
3. Промені сонця освітлюють вістря гір (сонця промені гір на вершини світять).
4. Люди вранці вітають сонце.
5. Вдень люди багатать красу сонця (вдень люди сонця красу багатать).
6. Увечері сонце заходить (увечері сонце на захід йде).
7. Коли сонце сідає, тоді наступає ніч (коли сонце на захід йде, тоді ніч настає).
8. Люблю батьків (у батьках люблю).

ग) Переклад шлоки з Рамаїяни як приклад сьомого відмінка в сенсі порівняння.

समुद्र इव गांभीर्ये स्थैर्ये च हिमवानिव। विष्णुना सदृशः वीर्ये क्षमया पृथिवीसमः।

अन्वयः — [सः रामः] समुद्रः इव गांभीर्ये [अस्ति], हिमवान् इव स्थैर्ये [अस्ति], विष्णुना सदृशः वीर्ये [अस्ति], क्षमया पृथिवीसमः [अस्ति].

Словник: गांभीर्यं n. глибина; स्थैर्यं n. стійкість; हिमवान् n. подібний до Гімалая; पृथिवीसम m. рівний Землі, इव, सदृश m. подібний.

Також у цьому прикладі можна побачити три варіанти вираження подібності (подоби до когось) у санскриті.

ॐ) Випишіть усі закінчення сьомого відмінка всіх вивчених карантів

§ 40 Можна виділити три типи відмінювання основ на त्:

- відмінювання основ, утворених суфіксом अत् (पठत् той, хто читає);
- основ, утворених суфіксами присвійних прикметників वत् (भगवत् володарь) і मत् (धीमत् розумний);
- іменників, утворених іншими суфіксами (जगत् n. світ, सरित् f. ріка, मरुत् m. вітер). Відмінювання базується на основній таблиці відмінювання.

§ 41 При відмінюванні त्-कारन्तव першого типу відбувається зміна основи:

- у клітинках, позначених фіолетовим (1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 8.1, 8.2, 8.3) перед кінцевим приголосним основи додається त्; Формула для запам'ятовування «в перших п'яти клітинках».
- у кінці слова в санскриті може бути лише один приголосний, тому кінцеві त् та स् в 1.1 і 8.1 відпадають.
- у основах, утворених суфіксами वत् та मत् подовжується передостанній приголосний в 1.1;
- слова середнього роду (सत्, धीमत्) відрізняються закінченнями від чоловічого роду, а саме: в середньому роді у множині न् додається тільки в 1,2,8 відмінках, в 1 і 2 відмінках двоїни та множини закінчення ई та इ відповідно.

तकारान्त् पठत् m. той, хто читає पठन्ती f

भगवत् m. володар भवत् वि/पान m. (भवती f.)

सत् m.n. той, хто існує सती f.

धीमत् розумний m. n.

क) Провідмінюйте слова: 1 गच्छत् m. той, хто йде, 2 गतवत् m. той, хто пішов, 3 मतिमत् m. розумний. За основною таблицею приголосних-कारन्तव: 4 जगत् n. світ, 5 मरुत् m. вітер, 6 सरित् f. ріка.

अपि	ind. i, також	तत्र	ind. там (туди)	लवणार्णव	comp солений океан
अभिगम्	1P підходити	दह्	1P спалювати	वचन	n мова
आया	√ 2P підходити	दिश्	f напрямок, сторона	वानर	t мавпа
आज्ञा	f наказ	दृश्	1P бачити	वैदेही	Nf жителька Відехі, епітет Сіти
इति	ind. ось, так, »	निहन्	√ 1P убивати	सख्य	n дружба
एव	n якраз, саме, точно	पम्पा	Nf назва озера	सङ्गत	ppp минулий, який зустрівся
ऋते	ind. окрім	पुनस्	ind. знову	समागत	1P зібрати
कथ्	√ 10P розказувати, говорити	पुरी	f місто	समानी	√ 2P утішати
करोति	v робить	प्रेषितवत्	ppa який відправив	समासाद्	1P досягати
कृ	√ 8P робити	प्लु	√ 1A стрибати	सर्व	a весь
ज्ञा	√ 10P знати	महाकपि	comp велика мавпа	सह	ind. разом, з
ततः	ind. потім	महात्मत्	comp великий духом	सुग्रीव	N Сугріва
तीर	n берег	महाबाहु	comp великорукий	स्वबल	t своя сила
तोरण	n двері, ворота	मृद्	знищувати, руйнувати	हनूमत्	N Хануман
		मैथिली	Nf жителька Мітхіли, Сіти		
		लङ्का	Nf Ланка		

ड) Перекладіть із санскриту четверту частину Рамаयни

३४ महाबाहुस्तं निहत्य दहति स्म ॥

३५ ततो रामः पम्पायास्तीरे वानरेण हनूमता सङ्गतः ॥

३६ हनुमतो वचनाच्चैव सुग्रीवेण रामः समागतः ॥

३७ वानरः सुग्रीवश्चापि सर्वं ज्ञात्वा रामेण सह सख्यं करोति स्म ॥

३८ सुग्रीवः सर्वान्वानरान्समानीय दिशः प्रेषितवान् ॥

३९ ततो हनुमौल्लवणार्णवं प्लवते स्म ॥

४० तत्र हनुमौलङ्कां पुरीं समासाद्य सीतां पश्यति स्म ॥

४१ स वैदेहीं समाश्वस्य च तोरणं मृदितवान् ॥

४२ ततो महाकपिमैथिलीं सीतां च ऋते लङ्कां पुरीं दग्ध्वा रामाय पुन आयाति स्म ॥

४३ हनुमान् महात्मानं राममभिगम्य च मया सीता दृष्टेति कथयति स्म ॥

च) Перекладіть санскритом

1. Рама зустрівся з Хануманом.

3. Рама подружився із Сугривою.

4. Всі мавпи прийшли туди за наказом Сугриви.

5. Хануман перестрибнув океан завдяки своїй силі.

6. Хануман побачив Сіту (Сіта побачена Хануманом).

7. Хануман зруйнував ворота Ланки.

8. Хануман спалив Ланку (Ланка спалена Хануманом).

§ 43 Суфікс **अत्** створює прикметник, активний дієприкметник теперішнього часу. Приєднуються до дієслівної основи теперішнього (чи майбутнього) часу, **тільки з парасмайпада коренями**.

√ पठ् 1P *читати* + अत् = पठत् *той, що читає* (m: पठन्, n: पठत्, f: पठन्ती)

√ अस् 2P *бути* + अत् = सत् *дійсний, той, що існує*.

§ 44 Суфікси **आन** та **मान** утворюють прикметник, активний дієприкметник теперішнього часу. मान — з коренями тематичних ган, आन — з коренями атематичних ган. **Тільки з атманепада коренями**.

√ ईश् 2A *керувати* + आन = ईशानः *керуючий*, √ भाष् 1A *розмовляти* + मान = भाषमानः = *той, що говорить*.

क) Утворіть дієприкметники теперішнього часу в трьох родах від коренів:

читати √ पठ् 1P + (अ) त् = पठत् *той, що читає*

дивитись √ दृश् 1P + (अ) त् =

ходить √ गम् 1P + (अ) त् =

прокидатися √ जागृ 2P + अत् =

стояти √ स्था 1P + (अ)त् =

писати √ लिख् 6P + (अ)त् =

ख) Перекладіть санскритом

उत्पत्	1P set. ak	літати	पत्र	n	письмо	वृक्ष	m	дерево
गम्	1P aniṭ. ak	іти	बाला	f	дівчинка	वृत्	1A aniṭ. ak	бути, походить, відбувається
गाय	m	пісня	बाल	m	хлопчик	शब्द	m	слово, звук
गीत	ppp	заспівана	भाष्	1A set. sak.	говорить	शिक्ष	1A set. sak.	вчиться
गुरु	m	учитель	भ्रम्	4P veṭ. ak.	бродить	संगम	m	зустріч
गै	1P aniṭ. sak.	співати	भ्रान्त	ppp	хто бродив	साधु	m	аскет
जन	m	людина	योधक	m	воїн	सिंह	m	лев
तप्	1P aniṭ. sak	здійснювати аскезу	लिख्	6P, set. ak.	писати	हंसा	f	гуска
			वृध्	1A, veṭ. ak.	рости			

1) воїн, який іде;

воїн, який пішов.

2) *аскет, який здійснює аскезу;*

аскет, що здійснював аскезу

3) *учитель, який пише;*

учителем написаний лист;

учитель, який написав лист.

4) *лев, що бродить;*

лев, який бродив.

5) *гуска, що летить;*

гуска, яка летіла.

6) *хлопчик, який співає;*

хлопчиком заспівана пісня;

хлопчик, який співав.

7) *дівчинка, яка навчається;*

дівчинка, яка навчалася;

навчена дівчинка.

8) *люди, які говорять;*

слова, сказані людьми;

люди, які говорили слова.

9) *зустріч, яка відбувається;*

зустріч, яка відбулась.

10) *дерево, що росте;*

дерево, яке росло.

§ 45 Особливості відмінювання основ на ण्:

- перед закінченнями, які починаються з приголосного, випадає ण् основи (позначені у таблицях сірим в таблиці #XVIII). 1.1. कर्म, नाम 3.2. कर्मभ्याम्, 7.3. कर्मसु.
- подовжується голосний основи перед ण् у чоловічому роді в 1.1., 1.2., 1.3., 2.1., 2.2., 8.1., 8.2., 8.3. і в середньому роді в 1.3. та 2.3. (позначені червоним).
- у середньому роді зникає кінцевий ण् в 1.1.

§ 46 Основи на स् частіше зустрічаються середнього роду, у яких відбуваються такі зміни:

- у клітинках, позначених фіолетовим в таблиці #XIX (1.1., 1.2., 1.3., 2.1., 2.2., 8.1., 8.2., 8.3.) перед останнім приголосним основи з'являється ण्. Цей ण् перетворюється на анусвару (перед шиплячими) (1.3: प्रेयांसः, ज्योतींषि);
- в स्-карантах чоловічого роду 1.1. закінчення आः;
- перед закінченнями, які починаються з приголосного, स् основи робить сандгі в औ, перед шиплячими — у вісаргу чи залишається без зміни: 3.3 शिरोभिः, 7.3 तपःसु, तपस्सु, ज्योतिःषु;
- у словах आशिस् і धनुस् кінцевий स् основи перед закінченнями, які починаються з приголосного сандгується в र् : 3.3. धनुर्म्याम्, але धनुःषु.

§ 47 Основи на च् відмінюються за основною таблицею відмінювання. Особливістю є сандгі при зустрічі з приголосними:

- з स्: च् + स = क्ष (це відбувається в 1.1. і в 7.3.)
- перед іншими приголосними च् переходить в क्.
- перед голосними च् не змінюються.

§ 48 ञ्-каранти мають власну парадигму відмінювання (таблиця #XXI).

Поширені слова — स् и ण् च् каранти

अन्य	<i>prp</i>	інший	चर्मन्	<i>n</i>	шкіра	बलिन्	<i>t</i>	силач
अष्टन्	<i>num.</i>	вісім	ज्योतिस्	<i>n</i>	сяйво, сяння	भवत्	<i>t</i>	Ви, пан
अहन्	<i>n</i>	день	तपस्	<i>n</i>	жар	भवती	<i>f</i>	Ви, пані
आत्मन्	<i>t</i>	себе, своє	तपस्विन्	<i>t</i>	аскет	युवन्	<i>t</i>	юнак, молодик
उपनिषद्	<i>f</i>	упанішада	धनुस्	<i>n</i>	лук	राजन्	<i>t</i>	цар
इष्	√	бажати	नामन्	<i>n</i>	ім'я	वसस्	<i>n</i>	одяг, одіж
ऋच्	<i>f</i>	гімн Рігведи	पञ्चन्	<i>num.</i>	п'ять	विद्वस्	<i>t</i>	учений
एक	<i>prp</i>	один	पठ्	√	читати	व्योमन्	<i>n</i>	небо
कर्मन्	<i>n</i>	дія	पुम्स्	<i>t</i>	чоловік	शिरस्	<i>t</i>	голова
कथम्	<i>ind.</i>	чому	पूषन्	<i>t</i>	захісник	शिष्य	<i>t</i>	учень
किम्	<i>ind.</i>	як	प्रेमन्	<i>tp</i>	любов	श्वन्	<i>t</i>	пес
गै	√ <i>IP</i>	співати	प्रेयस्	<i>adj</i>	улюблений	स्वप्	√	спати
चन्द्रमस्	<i>t</i>	місяць	फल	<i>n</i>	плід			

क) Перекладіть санскритом

1 Одні₁ учні₂ співають₄ гімни Рігведи₃, інші₅ читають₇ Упанішади₆.

2 Чому₁ Ви₂ не бажаєте₅ спати₃?

3 Як Вас звати? (пана ім'я яке? пани ім'я яке?) (f i m варіанти)

ख) Перекладіть словосполучення санскритом

1. Вісім псів.

2. У своїй шкурі.

3. З цим аскетом.

4. Тут є силач.

5. Цар у голові.

6. Любов — для молоді (gen.pl).

7. Н'ять днів.

8. Плоди дії.

9. На небі — місяць.

10. Сяйво жару.

11. Лук царя.

12. Іменем аскета.

13. Захисник чоловіків.

14. Улюблений вчений.

15. Свій одяг.

ग) Провідмінійте न्-каранти: 1. ब्रह्मन् Брахма m (як आत्मन्), 2. चर्मन् n шкіра (як कर्मन्), 3. प्रेमन् m любов (як राजन्), 4. योगिन् m (як बलिन्).

घ) सुभाषितेन गीतेन युवतीनां च लीलया ।
मनो न भिद्यते यस्य स योगी ह्यथवा पशु ॥

Прямий порядок слів (अन्वयः):

यस्य मनः सुभाषितेन गीतेन [च] युवतीनां लीलया च न भिद्यते स योगी (अस्ति), अथवा पशुः हि (अस्ति)।

मनस् n, *розум*, युवति a. *молодий*, भिद्यते v. passive, *руйнується*, योगिन् m. *йогін*, हि ind. емфатична частка, тут *же*, अथवा ind. *інакше*.

द्विविंशतमः पाठः। *Вищий та найвищий ступені порівняння: तर, (ई)य, तम, इष्ट*

§ 50 Приєднуються до прикметників, дієприкметників, слів, утворених суфіксом इन्.

- вторинні суфікси: तर, तम приєднують до слова;
- первинні суфікси: (ई) यस्, (इ) ष्ट — до кореня, утворюють гуну голосного у корені.

Деякі прикметники, до яких можна додати суфікси ступенів порівняння:

- पटु *розумний*, क्षिप्र *швидкий*, पृथु *широкий*, दीर्घ *довгий*, प्रिय *приємний*, शुचि *чистий*, धनिन् *багатий*, लघु *легкий*, धीमत् *розумний*, महत् *великий*, विद्वस् *учений та інші*.

क) Утворіть слова ступенів порівняння

прикметник	вищий (англійською -er)		найвищий (англійською -est)	
	तर f तरा	(ई) यस् f (ई) यसी	तम f. तमा	(इ) ष्ट f (इ) ष्टा
साधु <i>святій, хороший</i>				
श्रीमत् <i>щасливий хороший</i>				
धनिन् <i>багатий</i>				
पटु <i>розумний</i>				

बुद्धिमत् розумний				
तेजस्विन् енергійний				
अल्प маленький				
अणु маленький				
बहु значний, чис ельний				

ख) Перекладіть словосполучення, утворивши прикметники вищого та найвищого степенів. Ступінь порівняння потребує іменника у відкладному відмінку, найвищий — у локативі або генетиві.

1. *Найщасливіша серед усіх жінок (सर्व, वधू).*

2. *Розумніший за інших учених. (अन्य)*

3. *Найенергійніший серед коней (अश्व).*

4. *Книга пані менша від книги пана.*

5. *Н'ять силгів менше, ніж вісім силгів.*

घ) Перекладіть санскритом уривки з Рамаїяни

अग्नि	<i>m</i>	вогонь	दिन	<i>n</i>	день	रावण	<i>N</i>	Равана
अतस्	<i>ind.</i>	тому	दूरीकरण	<i>n</i>	винищення	लङ्का	<i>N</i>	Ланка
अनुप्राप्		набувати	देवत	<i>m</i>	божество	लोक	<i>m</i>	народ
अन्यथा	<i>ind.</i>	інакше	नल	<i>N</i>	Нала	वच्		говорити
अपवाद	<i>m</i>	критика, осуд	नाम	<i>ind.</i>	на ім'я	वचन	<i>n</i>	мова
अभिषिच्	<i>6U</i>	призначати, помазати	निष्पापा	<i>a</i>	безгрішна	वर	<i>m</i>	подарунок
अयोध्या	<i>N</i>	Айодхія	पर	<i>a</i>	інший	वानर	<i>m</i>	мава
आहव	<i>m</i>	битва	परीक्षा	<i>f</i>	випробування	विज्वर	<i>a</i>	позбавлений турбот
इन्द्र	<i>m</i>	владика	पाति	<i>m</i>	чоловік	विभीषण	<i>N</i>	Вібхішана, брат Равани
उषिता	<i>rrr</i>	що жила (वस्)	पुरी	<i>f</i>	місто	वृत	<i>rrr</i>	оточений
कृतकृत्य	<i>compr</i>	той, чий обов'язки виконані	पुष्पक	<i>N</i>	Квіткова (колісниця Кубери)	व्रत	<i>m</i>	обітниця, обов'язок
कृ		робити	प्रदेया	<i>f</i>	має бути дано (корінь प्रदा)	सभा	<i>f</i>	збори, зібрання
गृह	<i>n</i>	дім	प्रमुद्		тішити	समुत्थाप्	<i>5P</i>	воскресати
ग्रहा	<i>a</i>	та, що підходить для забирання	प्रस्था		відправлятися	समुद्र	<i>m</i>	океан
ज्ञा	<i>10U</i>	знати	प्राप्	<i>5P</i>	досягати, здобувати	सहित	<i>rrr</i>	спільний
ततः	<i>ind.</i>	потім	बहु	<i>a</i>	багато	सुग्रीव	<i>N</i>	Сугрів
तीर	<i>n</i>	берег	महोदधि	<i>m</i>	повноводний, океан	सुहृद्	<i>m</i>	друг
तुष्ट	<i>rrr</i>	задоволений	राक्षस	<i>m</i>	ракшас	सेतु	<i>m</i>	міст
						स्थिता	<i>rrr</i>	та, що перебувала

४४ ततो रामः सुग्रीवेण सहितो महोदधेस्तीरं गतौ ॥

४५ समुद्रस्य वचनाच्चैव वानरो नलो नाम सेतुं कृतवान् ॥

४६ सेतुना रामो लङ्कां पुरीं गत्वाहवे रावणं हत्वा सीतामनुप्राप्तवान् ॥

४७ ततः रामो लोकस्य सभायां तामुक्तवान् ।

४८ 'त्वं बहूनि दिनानि परस्य गृहे स्थितोषिता ।

४९ अतो लोकस्यापवादान् दूरीकरणाय पातेर्व्रतस्य परीक्षा प्रदेया त्वया, ।

५० अन्यथा त्वां न ग्रह्या ' ।

५१ ततोऽग्नेर्वचनात् सीताया निष्पापां राघवो जानाति ॥

५२ लङ्कायां राक्षसानामिन्द्रं विभीषणं चाभिषिच्य कृतकृत्यो विज्वरो रामः प्रमुदितः ॥

५३ देवताभ्यो वरं प्राप्य वानरान् समुत्थाप्य च, सुहृदो वृतो रामः पुष्पकेणायोध्यां प्रस्थितः ॥

Випишіть характерні закінчення всіх карантів чоловічого та середнього родів

однина

	अ		इ, उ		ऋ	त्		न्		स्	
	<i>m</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>n</i>
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											

множина

	अ		इ, उ		ऋ	त्		न्		स्	
	<i>m</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>n</i>
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											

Зміст

уроку

Формування речення, основні ролі речення

1

Таблиця відмінювання дієслів	3
I Відмінювання	4
II Система відмінків у санскриті	6
III Відмінювання ऀ-карантів, двоїна та множина	12
IV «Рамааяна»	18
VI-VII Відмінювання займенників	21
VIII Відмінювання атманепада	26
IX «Рамааяна»	29
X -XI Відмінювання ः і ँ-карантів	32
XII Двійний номінатив та аккузатив «Рамааяна»	36 37
XIII Відмінювання ई і ऒ-карантів	40
XIV Орудний відмінок	43
XV Давальний відмінок	46
XVI Відкладний відмінок	49
XVII Відмінювання ऄ-карантів і родовий відмінок	51
XVIII Місцевий відмінок	54
XIX ः-каранти «Рамааяна»	56 58
XX Суфікс अत्	60
XXI Відмінювання ः- ः- карантів	62
XXII Суфікси вищого та найвищого степенів порівняння	64
XXIII «Рамааяна»	66
Таблиці всіх карантів	68